

KRÓNIKA

Földrajzi Értesítő XL. évf. 1991. 1-2. füzet, pp. 175-197.

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézet 1990. évi tevékenysége¹

Az Intézet 1990-ben mindenekelőtt azokat a feladatokat fejezte be és azon céljait valósította meg, amelyek az 1986-ban jóváhagyott középtávú tervében foglaltak sikeres teljesítésére és befejezésére irányultak. Emellett és jórészt e feladatokat is szolgálva számos OTKA, AKA, ATA pályázati témát, szerződéses munkát fejeztünk be s tettük eredményeiket itthon és külföldön is publikussá. Úgy tűnik, az elvégzett munkálatok egyúttal sikeresen alapozták meg a következő időszaki tudományos tevékenységünket is.

Az alábbiakban az A) pontban 6 témacsoportban végzett kutatásaink szokásos összefoglalását követően a saját kezdeményezésű vizsgálataink közül is néhány fontosabbnak tekinthetőről tájékoztatást adunk.

A) Tudományos tevékenység

1. témacsoport. Magyarország domborzatminősítése, geomorfológiai térképezése és fiatal képződményeinek kutatása

Témacsoportvezető: II. 28-ig HAHN GY. oszt.vez., III. 1-től SCHWEITZER F. oszt.vez. (a Geomorfológiai Oszt.-ből szervezettelileg kivált az előző oszt.vez. irányításával az észak-magyarországi tájféldrajzi feldolgozást szervező munkaközösség). Munkatársak: BALOGH J., KIS É., JUHÁSZ A., ill. ALMÁSI L., SÁG L. (IX. 30-ig). A témacsoport tematikailag kibővült munkálataiban részt vett PÉCSI M. int. igazgató, a GEREI L. vezette Kőzet- és Talajvizsgáló Laboratórium, a KERESZTESI Z. irányításával dolgozó Kartográfiai Osztály, az intézeti TMB ösztöndíjasok közül HIR J., külső munkatársként LOVÁSZ GY. A munkatársak közreműködtek a 4. témacsoporton belül a tájféldrajzi kutatásokban.

1. téma. Domborzatminősítés és sajátos földrajzi térképezés típusterületeken.

- Geoökológiai térképezésre és adatbank kialakítására irányuló vizsgálatokat végzett JUHÁSZ A. a Bakonyvidék három reprezentatív típusterületén (Tihanyi-félsziget, Káli-medence, Magas-Bakony).

A Paksi Atomerőmű környékének geomorfológiai vizsgálatára és térképezésére a „Másodlagos izotópeloszlások kialakulása súlyos baleseti kibocsátás esetén” c.

¹ Osztály- és témavezetők beszámolóí alapján összeállította MAROSI S.

nemzetközi kutatási téma keretében a PAV megbízásából került sor. Az erőmű 30, ill. 10 km-es átmérőjű körterületéről 1:100 000-es környezetgeomorfológiai, geoökológiai, reliefenergia-, lejtőkategória-térkép és a radionucleidok várható mozgásának térképe, kartogramok, 1:25 000-es tájtípus térkép készült. A helyszíni felvételezésekre, mérésekre alapozott, 150 oldalas, fényképekkel és ábrákkal dokumentált jelentést BALOGH J., JUHÁSZ Á., LOVÁSZ GY., SCHWEITZER F. (témavezető) készítettek, a társadalomföldrajzi vizsgálatokat DÖVÉNYI Z. és TINER T. végezték, konzulens és belső ellenőr MAROSI S. és SOMOGYI S. volt. A nagyberuházások ilyen irányú környezetminősítési vizsgálata gyakorlati jelentőségű is; fő hangsúllyal az ökológiai tényezők minősítésére alapozva, a homogén területi típusok elkülönítésére, a tájtípológiai egységek elhatárolására és térképi ábrázolására irányult. Emellett - környezeti hatásvizsgálati célokat is figyelembe véve - tájökológiai keretbe helyezték a Paksi Atomerőmű normál üzemelését figyelő, kiépített sugárvédelmi ellenőrző állomáshálózatot s az ökológiai fációsek dinamikájának ismeretében jelzéseket tettek a normál üzemelés során a légtérbe kerülő radioaktív szennyezőanyagok felhalmozódásának lehetséges területeire.

- A Délkelet-Dunántúlon a 802-es térképlap (Nagyatád) területén folytatódott a MÁFI megbízásából az 1:100 000 méretarányú geomorfológiai és lejtőkategóriatérképek készítése, magyarázóval (témafelelős HAHN GY., munkatársak LOVÁSZ GY., ALMÁSI I., belső ellenőr MAROSI S.). A munka átadásra került.

2. téma. Geomorfológiai adottságok értékelése monografikus munkálatokban és intézeti kiadványokban.

- Az Észak-magyarországi-középhegység tájfeldrajzi feldolgozása keretében külső munkatársak anyagrésein kívül SAG L. összeállította a terjedelmes irodalomjegyzék nagy részét s megkezdte a beérkezett kéziratok szerkesztését. A szerzői és szerkesztői munkálatok áthúzódnak 1991-re (l. még 4. témacsoport).

- PÉCSI M. „Löss és negyedkor” c., jórészt korábban készült könyve az év folyamán 60 oldalnyi összefoglalóval, ábrákkal, táblázatokkal, irodalomjegyzékkel egészült ki és sor került szedésre, korrektúra munkálatokra (kb. 15 ív).

- Hasonló kiegészítő munkálatok és nyomdai korrektúrázások folytak PÉCSI M.—RICHTER G. „Eiszeitalter und Löss” c. művén (15 ív + 2,5 ív angol nyelvű összefoglaló).

- Befejeződött PÉCSI M. korábban főleg csak idegen nyelven, ill. nem geográfiai szaklapban magyarul megjelent geomorfológiai tanulmányainak válogatása, szerkesztése (MAROSI S.), nyomdai szedése, korrigálása (18 ív).

3. téma. Magyarország domborzata és fiatal képződményeinek kutatása, komplex genetikai, kronológiai, litosztratigráfiai, geomorfológiai értékelése.

- Negyedidőszaki üledékes kőzetek és geomorfológiai szintek kapcsolatát vizsgálva, PÉCSI M. irányításával részletes rétegtani vizsgálatokra került sor; Süttőn a felsőpannoniai abrúziós és a fedő édesvízi mészkőszintekben, ahol gazdag faunaleletek is előkerültek; az M₁-es út építése során, a 98. km-nél idősebb dunai teraszanyag tárult fel, amelyből mollusca faunát is sikerült gyűjteni (KROLOPP E.—SCHWEITZER F.).

- Elkészült a dunaszekcsői Vár-hegy D/2. sz., 100 m-es fúrásanyagának molluscavizsgálata (SÜMEGI P.), valamint a laboratóriumi elemzések alapján előzetes rétegtani, paleomorfológiai és kronosztratigráfiai értékelés (SÜMEGI P.—SCHWEITZER F. 20 p.).

- C¹⁴-es vizsgálatokhoz újabb faszén- és csontanyag került begyűjtésre a halomi (Kalocsa mellett), a süködsi magaspartról; ezekről már előzetes eredmények is vannak.

- TL vizsgálatokkal kísérleti mérések folynak néhány Duna menti löszfeltárás anyagából; a méréseket a PAV Sugárlaborja végzi.

- A Kárpát-medencebeli fiatal kainozóos vörösgyag-képződmények geokémiai, geokronológiai vizsgálata befejeződött, és egy összefoglaló tanulmány készült HERTELENDIÉ.—SZŐÖR GY.—SCHEUER GY.—SCHWEITZER F. részvételével.

- TL vizsgálatokhoz mintagyűjtést végeztek BALOGH J. és a Laboratórium dolgozói Basaharcról, Süttőről, Tata feltárásból, amelyeket Lublinban, ill. az USA-ban fognak megvizsgálni.

- Amino-acid vizsgálatokhoz mintagyűjtés folyt Paksról, Süttőről, Mendéről, Hódmezővásárhelyről (BALOGH J.—W.D. MC COY).

- Th/U, ill. ESR vizsgálatokhoz dentin anyagokat biztosított M. BLACKWELL (Kanada) részére KORDOS L.—VÖRÖSI.—SCHWEITZER F.—H.P. SCHWARZ.

- Löszkutatás keretében külföldi szakirodalom alapján módszertani vizsgálatokra került sor a hazai főbb lösz típusok (típusos lösz, alluviális lösz, lejtőlösz, barna lösz stb.) könnyebb összehasonlíthatósága céljából (KIS É.). Az ehhez szükséges alapvető paraméterek (F, K_d, So, K, Sk, Md, P₁₀, P₃₀, Q₁, Q₃) kiszámítása és ábrázolása az alábbi szelvényekre készült el: Paks 1971 (INQUA fal), Paks 1977 (É-i fal), Paks—Dunakömlőd, Postavölgy, Szekszárd, Süttő, Tamási, Mende, Hévízgyörk, Dióskál (zalai barna lösz), Hódmezővásárhely, Nagyhegyes (1., 2., 3., 4. fúrás).

- Elkészült a „hegyi” (Rózsadomb, Vöröstorony u.) és az ún. „barnalöszök” (Zalaegerszeg 2. új feltárás) egy-egy jellemző feltárásának szelvényezése, mintavételezése és értékelése (PÉCSI M., BALOGH J., SCHWEITZER F. és a Laboratórium munkatársai).

- A löszök paleomágneses vizsgálata keretében BALOGH J. befejezte a basaharci feltárás MF és BD talajkomplexumokból vett 66 db minta elemzését és a mágneses susceptibilitás-méréseket a Blake-Event paleomágneses esemény kutatás céljából.

- A paleotalajok mikromorfológiai vizsgálatát MOROZOVA O. végezte.

A témacsoportban elért eredményekről az év folyamán 25 tanulmány jelent meg (nagyobb részük idegen nyelven, ill. külföldön), 1 gyűjteményes kötet látott napvilágot, további 15 tanulmány és könyv vár megjelenésre s a munkatársak mintegy 20 szakelőadást tartottak, számos szakvéleményt készítettek.

2. témacsoport. A természeti környezet adottságainak és erőforrásainak értékelése és térképezése

A témacsoport feladatait a Természetföldrajzi Osztály (vezető: KERTÉSZ Á., munkatársak: LÓCZY D., SZALAIL., PÁRKÁNYIL.-NÉ, SÁRKÓZY A., SZABÓ K.) és a Környezetminősítő és Számítástechnikai Osztály (vezető: GALAMBOS J., munkatársak: BARANYI P., GECSÓ O., FÖLDESI ZS., SZABÓ J.-NÉ [IX. 30-ig], TÓTH G., TÓZSA I.) és külső munkatársak (CSORBA P., GÓCZÁN L., MÁRKUS B., TÉCSY Z.) végezték.

1. téma. Magyarország mezőgazdasági mikrokörzeteinek meghatározása és elhatárolása (megyei szintű agroökológiai mikrokörzetesítés).

Az év során a GÓCZÁN L. tud. tanácsadó vezette agroökológiai mikrokörzetesítés keretében elkészült Tolna és Fejér megye mikrokörzetesítése. Somogy, Zala és Baranya megyék befejezése áthúzódik a következő év első hónapjaira.

Fejér megye agroökológiai körzeteinek egy változatát BENYHE I. készítette el, amely készülő disszertációjának lényeges része.

Tolna megye agroökológiai mikrokörzeteinek meghatározásához meg kellett szerkeszteni a Duna menti sáv agroökológiai térképeit. Ezekhez az adatokat a téma keretére vásárolt földértékelési adatok szolgáltatták. Az adatok kódolása, az eredmények nyomtatása és a kifestés után elkészült a megyetérkép. Előzetes mikrokörzeteként az egyébként mozaikos termőhelyi adottságokkal rendelkező megyében - ami igazodik a dombosági felszínhez - hat nagyobb mikrokörzet típus ismerhető fel: 1. búza, 2. búza-kukorica, 3. búza-kukorica-napraforgó, 4. búza-kukorica-napraforgó-cukorrépa, 5. kukorica, 6. kukorica-napraforgó. Felismerhetők még mozaikossággal jellemezhető olyan mikrokörzetek, ahol a termőhelyi adottságok a domborzat változatosságától függően alakulnak.

A Somogy megyei programból eddig a megye É-i részének térképei kerültek kifestésre. Már ebből is látható, hogy az egyes termőhelyi típusok jól követik az É—D irányultságú völgyeket, melyek kihangsúlyozódásában jelentékeny szerepet játszott a vízhatású talajok elterjedésének növekedése a meglévő vízfolyások mentén. Ezek a korábban nyomtatott agrotopográfiai térképről jórészt hiányoznak, amint ez a térképek reambulálása során kiderült.

2. téma. A talajeróziós folyamatok által okozott talaj- és tápanyagvesztés becslése a Balaton vízgyűjtőjén. Hozzájárulás a tó ökoszisztémájának megőrzéséhez (MTA és DFG közös projekt).

KERTÉSZ Á. témavezetésével a csákvári mérőállomás kiépítése befejeződött, alkalmassá vált a folyamatos mérésre, sőt ez megkezdődött és folyamatos volt. A téma kidolgozása terv szerint haladt, az év végére eredményes OTKA jelentés készült.

A kísérleti állomáson heti egy alkalommal mintavételre és az adatboxok kicserélésére került sor. A mérések DATABOX rendszerrel történtek, az adatokat komputerben tárolták és saját fejlesztésű programok segítségével értékelték.

Örvényesenél hetente 2 db 1 literes vízmintavétel folyik 1989. aug. 1-től kémiai elemzés és lebegtetett hordalék meghatározása céljából. A német munkacsoport az 1989-ben 5 parcelláról vett 20 talajmintán kémiai és fizikai vizsgálatokat végzett.

A VITUKI ombrográf szalagjai alapján az FKI munkacsoport meghatározta az R-faktort. Számítógépes programot fejlesztettek ki az ombrográf szalagok digitalizálás útján történő automatikus kiértékelése céljából. A további értékelés ezzel a programmal történik.

Elkészítették az Örvényesi-Séd vízgyűjtőjének digitális terepmodelljét.

Tovább folytatták a terepmunkát, a vízgyűjtőn a térképezést (relief, talaj, vegetáció, földhasznosítás). Eddig a 20 km²-nyi vízgyűjtő 1/3-áról készült terepmunka alapján térkép.

Újabb mesterséges esőzetési sorozatot végeztek Csákváron. A vízgyűjtőn vett 55 talajmintát a német munkacsoport vizsgálta meg.

A témákban elért fontosabb eredmények közé tartozik, hogy az Örvényesi-Séd vízgyűjtőjéről olyan földrajzi információs rendszert szerveztek, amely két fő részből áll: egy digitális terepmodellből és ennek derivátumaiból, valamint a felhasználandó talajeróziós modell(ek)hez szükséges geofaktorok digitalizált térképeiből (pedotópok, földhasznosítási típusok, ill. vegetációtípusok, talajeróziós veszélyeztetettség térképei). Az így szervezett FIR a vízgyűjtő bármely részterületére a talajerózió várható mértékére vonatkozó információkhoz juttat.

A digitális domborzatmodellező rendszer elkészültével kapcsolatos általánosan is széles körben hasznosítható eredmény a geomorfológiai térképezés morfológiai részterképeinek automatizálása. A korábban rendkívül munkaigényes és gyakran kétes megbízhatóságú lejtőkategória-, lejtőkiettség- stb. térképek ugyanis a DDM-ből automatikusan deriválhatók. A digitális domborzatmodellekből levezethető adatszintek (lejtőkategória, kiettség, görbülség, lejtőhossz stb.) azt sugallják, hogy a geomorfológiai térképek információtartalmát célszerű több adatszinten, FIR keretében tárolni.

A FIR keretében végzett geomorfológiai térképezés a geomorfológiai térképek gyakorlatban való alkalmazhatóságát (alkalmazott geomorfológia) jelentősen megnöveli.

Fontos eredmény az R-faktor meghatározása. Erre a környékbeli, ombrográffal felszerelt meteorológiai állomások adatai alapján került sor.

Az R-faktor középértékei Balatonakali és Balatonszemes adataira vonatkozóan (49,57, ill. 59,21 MJ/ha) nem magas értékek. A vizsgált időszakban igen kevés nagy intenzitású csapadék fordult elő (kb. 5%). Az esőenergia kb. 60%-a ugyan a harmadik csapadékosztályból származik, igen jelentős az 5-12,5 mm közötti osztályba eső csapadékok esőenergiája is (kb. 30%).

3. téma. A talajpusztulás mértékének meghatározása Kelet-Stájerország mezőgazdasági területén (közös projekt a Grazi Műszaki Egyetem Földtani és Ásványtani Tanszékével).

KERTÉSZ Á. témavezetésével elkészültek a stájerországi mintaterületek digitális terepmodellje és az ebből levezetett lejtőkategória-, lejtőkiettségi és magassági térképek. A talajtérkép digitalizálása még folyik. A projekt céljáról és eddigi eredményeiről KERTÉSZ Á.—NESTROY, O. előadást tartott a calabriai IGU COMTAG szimpóziumon.

4. téma. A számítástechnika, földrajzi információs rendszerek alkalmazása a természetföldrajzban.

- A számítástechnikai módszerek alkalmazása keretében a vektor-raszter átalakítás továbbfejlesztése megvalósult. MÁRKUS B. külső munkatárs olyan programot fejlesztett, amely mind a két formában (vektoros, ill. raszteres formában) alkalmas morfológiai térképek automatikus nyelésére (BIGANAL, TINA, BIGCASA programok). Beszereztük az ARC-INFO programot. A munkatársak magas szinten elsajátították a számítástechnikai módszerek alkalmazását, felhasználói szinten. A MAP for the PC programot kutatási feladatokhoz valamennyien használják, LÓCZY D. és SZALAI L. a korábbi minősítési algoritmusukat is átdolgozták a MAP feltételeihez. Terven felül valósult meg az IDRISI és a LANDSAT, továbbá a HARWARD GRAPHICS csomag alkalmazói szintű felhasználása. A kutatók nemzetközi rendezvényeken előadásokban számoltak be, ill. több publikációt is készítettek.

Fontos eredmény annak a mikroszámítógépes programrendszernek a koncepciója és összeállítása, amely a természetföldrajzi mikroszámítógépes alkalmazások alapszoftverének tekinthető és amelyet több alkalmazáshoz felhasználtunk.

Olyan, nem csak adatbankként funkcionáló, hanem bonyolult lekérdezésekre is képes FIR-t hoztunk létre, amely egyrészt nem speciális feladatokhoz kötött, hanem flexibilis, amely interaktív grafikus feldolgozásra, valamint tematikus térképek digitális tárolására, visszakeresésére, feldolgozására alkalmas.

A programrendszer fejlesztése során azt az elvet követtük, hogy meglévő szoftvereket igyekeztünk egy egységes rendszerre összekapcsolni. Rendszerünket a MAP for the PC program köré építettük, lévén ez egy olyan számítógépes programrendszer, amely a különböző adatszinten tárolt információkkal való logikai és aritmetikai műveletek végzését is biztosítja. A szoftver megítélésünk szerint hatás-

vizsgálatok, környezetvédelmi információs rendszerek alapszoftvereként használható.

- Magyarország felszínének minősítése ipari és mezőgazdasági szempontból KERTÉSZ Á. témavezetésével, az IpM-KFH Távérzékelési Program Iroda megbízásából történt. Ennek eredményeként kis méretarányú térképek felhasználásával elkészült Magyarország természeti tényezőinek homogenizált információs rendszere. Adatforrásként Magyarország Nemzeti Atlaszát használtuk fel.

Az információs rendszert az ország területének a szántóföldi növénytermesztés általánosított szempontjai szerint való minősítésére, valamint ipari alkalmasságvizsgálatra használtuk fel.

Magyarország felszínének minősítését elsősorban módszertani céllal készítettük el. Olyan módszert dolgoztunk ki, amelynek segítségével a jövőbeni területfejlesztések során a természeti adottságokra épülő, ugyanakkor a nemzetgazdaság szempontjából létfontosságú ágazatok, mint a mezőgazdaság, a természet- és tájvédelem érdekei ne szenvedjenek csorbát.

További fontos eredmény, hogy a természeti tényezők információs rendszerébe távérzékeléses anyagokat is beépítettünk, digitális formában. Úrfelvételek alapján elkészítettük Magyarország 1:500 000 méretarányú földhasznosítási térképét, majd ezt digitalizáltuk és számítógépen tároltuk. A földhasznosítási térkép területfoltjait vizuális kiértékelés alapján osztályoztuk. Készítettünk a LANDSAT program felhasználásával közvetlen digitális osztályozást is, majd a további feldolgozást az IDRISI program segítségével végeztük. Az ország földhasznosítási térképének, ill. mintaterületeknek a feldolgozásával nem csak az analóg és digitális képfeldolgozás módszereinek alkalmazásában értünk el fontos eredményeket, hanem a távérzékelte anyagoknak az információs rendszerbe való beépítése tekintetében is.

A Természetföldrajzi Osztály 21 tanulmányt publikált (11-et idegen nyelven), 14 hazai és 6 külföldi tudományos, s számos tudományos ismeretterjesztő előadást tartottak.

5. téma. A GNV kutatás (AKA feladat) kapcsán GALAMBOS J. témavezető tétéles zárójelentést fogalmazott meg, amelyet a téma fő koordinátorának, BERCZIK Á. akadémikusnak megküldött. Rendszeresen közreműködött a LÁNGI I. akadémikus, főtitkár által vezetett „A magyar—csehszlovák közös Duna-szakasz területfejlesztésének tudományos megalapozása” c. szakértői munkaközösségben. Tervezetet nyújtott be arra vonatkozóan, hogy az adott témában milyen feladatok megoldásában kíván közreműködni Intézetünk.

Kutatási módszertan kidolgozását és terepi feltáró tevékenységet végzett GALAMBOS J. - CSORBA P.-rel közösen - annak érdekében, hogy meghatározható legyen egy adott területegység ökológiai (tájökológiai) veszélyeztetettségének mértéke, ill. adott állapotípusai folyamatosan minősíthetőek és monitoringozhatóak legyenek.

GALAMBOS J. az alábbi OTKA pályázati témákat dolgozta ki:

6. téma. „Határmenti térségek fejlettségének és általános környezeti állapotának összehasonlító elemzése, a racionális területfejlesztési mechanizmus geoinformatikai megalapozása”;

7. téma. „Az ország általános környezeti állapotának idősoros minősítése és az eredményeknek a mezőgazdasági és az ipari termelés területi hatékonyságával való összevetése”;

8. téma. „Távérzékelés útján interpretálható adatokra épülő információs rendszer országos adatbankjának megteremtése és a környezet folyamatos minősítésére alkalmas szakértői rendszer (modell) felállítására”;

9. téma. „A dinamikus környezetminősítési eljárás kifejlesztése” c. akadémiai OTKA téma zárásaként jelentést állított össze LÁNG I. főtitkár részére. Javasolta, hogy a témából szélesebb körű szakértői társaság előtt kerüljön sor egy demonstrációval egybekötött előadásra, amelyre a tömegkommunikáció képviselőit is meghívhatjuk. Mintaterületi feldolgozás Veszprém megyére, ill. Nyugat-Mátraalja kistájra készült el.

10. téma. „A környezet általános állapotának minősítése” c. KISZ-OTKA téma szintén befejeződött. A számítógépes feldolgozás Magyarország egészére (megyei felbontásban), ill. több nagytájra (kistájhatárosan) elkészült.

A fenti témák keretében feldolgozott, ill. digitalizált térképek száma több száz.

11.—13. téma. Elvégezte GALAMBOS J. az IPM-KFH TPI megbízásából még az alábbi három téma kutatását és számítógépes feldolgozását: „Ipari létesítmények országos területi és hatásvizsgálata”; „Természeti erőforrások kozmikus alapú leltározása”; „Ipari környezet komplex állapotvizsgálata”, végül

14. téma. Befejezte a Környezetvédelmi Minisztérium felkérésére és megbízására egy, a környezet általános állapotának komplex minősítésére alkalmas számítógépre adaptálható módszer kidolgozását. A jelentést és számítógépes információs rendszert nyilvános vita keretében mutatta be.

15. téma. A Duna—Tisza közti úrfelvételes CH kutatást végzett TÓZSA I. (OTKA). Miután KIR program alkalmazásával, TÉCSY Z. közreműködésével elkészült a földtudományi adatbank szintézise, TÓZSA I. geoinformációs rendszert dolgozott ki, amelyben a rétegtani, geofizikai és úrfelvételes eredmények differenciált és együttes súlyozásával területminősítést hajtott végre. Ennek eredményeként 7 konkrét lokalitást mutatott ki a vizsgált területen, mint CH kutatásra perspektivikus helyeket: Tiszaalpar, Bugac, Bócsa és Akasztó térségében.

16. téma. OTKA megbízásból TÓZSA I. témavezető nagyvárosi környezetinformációs rendszert dolgozott ki a Józsefváros (VIII. ker.) példáján, amit indokolt a nagyvárosi környezeti problémák halmozott jelenléte, a változatos területhasznosítás, a belvárosi terület. Főleg KOVÁCS Z., részben GECSÓ O., FÖLDESI ZS., BÜKI B. közreműködésével széles körű monitoringozás, helyszíni mérés, adatgyűjtés folyt (pl. ingatlanpiaci árak, több mint 100 ponton radioaktív háttérsugárzás mérése, 80-90 ponton a közúti forgalom és a hangnyomás szint mérése, 15 ponton NO, NO₂, CO, SO₂ légszennyezettség mérése, kiskereskedelmi, gáz-, víz-, telefon-, csatorna- és elektromos hálózati adatok, közlekedési, egészségügyi, oktatásügyi, művelődési, egyéb infrastrukturális adathalmazok), országgyűlési választások szavazóközözetekre vetített adatai, vízminőségre, egyéb környezeti tényezőkre vonatkozó adatok, bűnözési statisztika stb. begyűjtése, feldolgozása és térképi ábrázolása történt meg. A KIR fejlesztésű rendszerben a felbontás egy hektár, az AlphaGIS és az ARCINFO rendszerekben pedig kb. 10 m². A nagyvárosi rendszer 55 környezeti tényező térbeli adatait tartalmazza s egy komplex budapesti információs rendszer prototípusát képviseli. A feldolgozás a helyi kerületi önkormányzatok környezetgazdálkodási és környezetvédelmi munkájában mind a laikusok, mind a szakemberek számára használható és érthető háttérinformációt nyújt a döntéshozókészítés fázisában.

A Környezetminősítő és Számítástechnikai Osztály munkatársai az év folyamán 18 tanulmányt publikáltak, közzétették a „Műhely” c. osztálykiadvány sorozatuk újabb 12 füzetét, további 3 kötet tanulmánygyűjteményt jelentettek meg, több mint 10 szakelőadást tartottak és számos szakvéleményt készítettek.

3. témacsoport. A gazdasági-társadalmi térszerkezet szociálgeográfiai kutatása

Témacsoportvezető: BERÉNYI I. oszt. vez. Munkatársak: BECSEI J. (V. 1-jétől), CSÉFALVAY Z. (a második félévtől már csak mellékfoglalkozásban), DÖVÉNYI Z., KAISER M.-NÉ, KOCSIS K., KOVÁCS Z., LACZKÓ M., TINER T.

1. téma. A településkörnyezet szociálgeográfiai kutatásában elért fontos eredmények összegzését tartalmazza BERÉNYI I.-nek az Akadémiai Kiadóhoz leadott könyv kézírata. Tovább folytak a

2. téma. Városföldrajzi kutatások. Ezek keretében elméleti-módszertani tanulmányokra és konkrét problémák vizsgálatára egyaránt sor került. Közülük kiemelhető CSÉFALVAY Z.-nak a „behaviorista földrajz”-ról, ill. a mental map irányzatról írt elemző könyve, amely az Akadémiai Kiadónál jelent meg és Szádeczky-Kardoss Elemér Díjat is kapott. Értéke abban van, hogy felhívja a geográfus figyelmét arra a szubjektív információ-tömegre, amelyet az ember környezetéből elraktároz, s amely azután nagyon eltérő módon befolyásolja az ember térbeli magatartását, a földrajzi környezet átalakításának módját. A statisztika tehát sohasem tükrözi teljes objektivitással a valóságot, ezért a gazdasági-társadalmi térfolyamatok prognózisa csak az emberi cselekvés megértésével lehet elfogadhatóan pontos.

Elméleti kutatások alapján mutatta ki BERÉNYI I. a szociálökológia és szociálgeográfia alapvető különbözőségét. Hangsúlyozta, hogy a szociálökológia elvi és módszertani szempontjai döntően szociológiaiak, míg a szociálgeográfiaé azzal, hogy a vizsgálat középpontjában a funkcionális tér áll, geográfiaiak. E funkcionális tér csoportspecifikus jellegének feltárásával a szociálgeográfia a társadalmi hatótényező egy elemét tárja fel.

- A részletes vizsgálatok közül példaként említhető a Tiszakécske társadalmának szociálgeográfiai esettanulmánya (BERÉNYI I.); ebből többek között kiviláglik, hogy az egyén társadalmi cselekvését számos olyan tényező is befolyásolja, amelyek nem csupán a szociológiai értelemben vett társadalmi környezetből adódnak, hanem inkább egy tágabban értelmezhető földrajzi környezetből, táji-regionális, történelmileg kialakult különbözőségekből vezethetők le. Ezek a különbségek a gazdasági-társadalmi formációktól „függetlenül” a lokalitások tudatában „objektív valóság”-ként léteznek, amelyeket a generációk átörökítenek. Ilyeneknek tekinthetők a vallási, etnikai, sajátos nyelvi különbségek, történelmi, kulturális tradíciók stb., amelyek kifejezésre jutnak a lokalitások érdekszerveződésében is. A földrajztudománynak tehát olyan ágazataira terelődik a figyelem - etnikai, vallás-, politikai földrajz -, amelyekkel évtizedekig nem foglalkoztunk.

- A városföldrajzi vizsgálatok során kiderült, hogy a nagy- és kisvárosok fejlődési dinamizmusában számottevő különbség mutatkozik (DÖVÉNYI Z.); amíg a nagyvárosok jelentős gazdasági impulzushoz jutnak, addig a kisvárosok helyzete tovább romlott és feltételezhető, hogy ez a tendencia az ezredforulóig tovább folyta-

tódik. Békéscsaba, Dunaföldvár és Csupó vizsgálata a fenti tendenciát jelzi. Különösen az alföldi kisvárosoknak lehet fontos szerepe az egész régió fejlődésében.

- Az Alföld egészére, néhány településre, valamint a 7 alföldi nagyváros külterületére vonatkozó társadalomtudományi vizsgálatok keretében a társadalomstruktúra térbeli sajátosságai elevedtek meg (BECSEI J.). Az összehasonlító városföldrajzi kutatás kiterjesztése során előtérbe kerül a munkaerőpiac, a lakáspiac, a közlekedés, a városkörnyéki pihenés vizsgálata. Utóbbi tekintetben elemezték (H. BAUMHACKL, BERÉNYI I.) Bécs és Budapest városkörnyéki üdülőterületeinek kialakulását, területi típusait, a jelenség gazdasági-társadalmi összetevőit. A városkörnyéki üdülés minőségében, területi típusaiban lelhetők fel társadalomspecifikus vonások a két város között, de a földrajzi-környezeti konzekvenciák, terület- és városrendezési problémák, beépítés és környezetvédelmi gondok nagyon hasonlóak. A nemzetközi összehasonlító elemzések alapján rendszerezni lehet a jelenség regionális és általános érvényű sajátosságait.

A városfejlődéssel összefüggő kérdések közül a lakáspiac és a városi deviancia elterjedése is olyan problémák, amelyek hosszú távon befolyásolják a településszerkezet átalakulását. KOVÁCS Z. vizsgálatai szerint Budapest utóbbi negyven éves történetében a kb. 1968-ig számítható extenzív fejlődési szakaszban nagymértékű dezurbanizáció ment végbe, a lakosság társadalmi szegregációja erősen csökkent, egy gyors társadalmi hígulási folyamat zajlott le a nagyszámú vidéki beáramló hatására. Az 1960-as évek végétől ez a folyamat gyengülni kezdett, a város körül egy egyre erősödő szuburbanizáció vette kezdetét, s ezzel egyidejűleg a lakosság szegregációja is növekedett. A nyolcvanas évek gazdasági nehézségei, az állami támogatások fokozatos leépülése, a piaci viszonyok lassú, de fokozatos terjedése révén a 90-es évek elejére ismét egy finoman rétegzett társadalom képe bontakozott ki Budapesten, még a társadalmi rétegződés olykor elmosódott és esetleges is. Ennek ellenére Budapest társadalmi a polgári viszonyok meghonosítására nézve jelentős előnnyel rendelkezik az ország más részeihez és a kelet-európai metropolisokhoz viszonyítva.

A várható fejlődési tendenciák: A földérték tisztázódása után egy dinamikus belvárosi revitalizáció (dzsentifikáció) várható, ami összekötődik majd a központi üzletnegyed (CBD) európai szintű kiépülésével; Budapest ipari központból egyre inkább egy pénzügyi szolgáltató központtá válik, s kelet-közép-európai üzleti szervező funkciója megerősödik. E téren azonban erős verseny várható a Monarchia egykori centrumai, Bécs, Prága és Budapest között.

3. téma. Etnikai földrajzi kutatások.

- A kiterjedt kutatások - a korábbiak folyamányaként - részben a hazai cigány lakosság településföldrajzi viszonyaira irányultak (KOCIS K., KOVÁCS Z.). A cigányság'országban belüli migrációját vizsgálva két fő irány rajzolódott ki; az egyik a nehézipari körzetek és a főváros, a másik az előregedő baranyai és csereháti aprófalvak irányába mutat. A jelenségből, továbbá a cigányság még mindig igen magas népszaporulatából számtalan probléma adódik; hiszen sem a tartós válsággal küzdő, torz szerkezetű nehézipari körzetek, sem az alapellátásnak is híján lévő apró- és törpefalvak nem nyújtanak megfelelő szellemi és műszaki infrastrukturális hátteret a cigányok hátrányos helyzetének csökkentésére, sőt, a cigányok további szegregálódása és lemaradása várható. Egyes nagyvárosokban és a fővárosi agglomeráció néhány településében már a nyugati országok gettósodásához hasonló folyamat figyelhető meg. A munkanélküliség gyors növekedésével nem várt társadalmi feszültségek keletkezhetnek a cigány és nem cigány lakosság között ezeken a településeken.

- A magyarok, románok és más nemzetek közös hazájának tekinthető Erdély etnikai térszerkezete történeti és jelenlegi átalakulásának tárgyszerű, hiteles, német és angol nyelvű összefoglalása (KOCSIS K.) a világ érdeklődő szakmai közvéleményének elfogulatlan tájékoztatását, a helybeli nemzeti kisebbségvédelmet, ezen belül a magyar nemzeti-szellemi önvédelmet szolgálta. Az erdélyi népesség etnikai viszonyainak, a természeti-társadalmi környezetnek, ill. a politikai eseményeknek a kapcsolatát számos térkép, ábra és táblázat szemléletesen egészíti ki.

- A nyugati határvidéknek, ill. a régióban élő nemzeti kisebbségek közvetítő szerepének kutatása (KOCSIS K.) rendkívül felértékelődött az utóbbi években, amikor a társadalmi-gazdasági szempontból kettéosztott Közép-Európa nemzetei (osztrákok, olaszok, szlovének, horvátok, magyarok, csehek, szlovákok) különösen nagy ütemben közeledtek egymás felé (Alpok-Adria Együtműködés, Pentagonaleum stb.). A burgenlandi magyarok és a nyugat-magyarországi németek-osztrákok településeinek kutatása a határvidéken élő nemzeti kisebbségek helyzetének múltbeli és jelenlegi feltárását szolgálta úgy, hogy figyelemmel kísértük e népességcsoportoknak a szomszédos államok-nemzetek közötti közvetítő szerepét, a kisebbségi lét hátrányos-előnyös voltának változását is. A két világháború között mindkét nemzetiség (ausztriai magyarok, nyugat-magyarországi németek-osztrákok) kapcsolata zavartalan volt az anyaországgal, a kisebbségi lét általában nem járt hátránnyal. Az 1945-öt követő évtized mindkét kisebbség számára nagyon sötét időszakot jelentett. A kisebbségtelenes légkör és a politikai események (a világháborút követő kitelepítések stb.) megroppantották a magyar és osztrák kisebbség nemzeti tudatát. (A magyarokat odaát lekommunisztázták, a németeket ideát lefaszisztázták.) Az elmúlt évek örvendetes eseményei nyomán a többnyelvűség, többkultúrújúság és az ebből eredő fontos interkulturális közvetítő szerep lényegesen felértékelődni látszik. Különösen igaz ez a 100 milliós német nyelvet beszélő és magas életszínvonalú anyaországgal rendelkező nyugat-magyarországi német nyelvű kisebbségek esetében. A határmenti fekvés - ez esetben a „vasfüggöny” árnyékában való élet - helyi társadalomra, kisebbségi közösségekre gyakorolt hatásának vizsgálata ez ideig egyedülállónak tekinthető.

- A politikai földrajz felélenkülő irányzata keretében sajátos szint jelent az 1990. évi választások eredményeinek földrajzi elemzése, területi értékelése (I. KOVÁCS Z. tanulmányát folyóiratunk 55-80. oldalán).

4. téma. A regionális vizsgálatok keretében sajátos feladatok megoldására is sor került.

- Az osztrák-magyar határövezetben lejátszódó gazdasági-társadalmi folyamatok elemzése (BERÉNYI I., KOCSIS K.) ugyan nem parciális téma és nem tekinthető az aktualitásra érzékeny kutatás egyszerű esetének, mégis ilyen feladat is adódott a határmegnyitással összefüggő föld- és területfelhasználási konfliktusok, az ellátás és szolgáltatás problémakörében. A hosszabb távú összehasonlító területelemzés is tovább folytatódott a Klagenfurti Egyetem munkatársaival. Elkészült az adatbázis matematikai-statisztikai elemzése, a térképek és a szöveges elemzés mintegy 60%-a.

- A betelepülők leteleptése társadalmi és területi alternatíváinak kidolgozására (témavezető: DÓVÉNYI Z., munkatársak: BECSEI J., CSEFALVAY Z., KOCSIS K., NIKODÉMUS A., RÉTVÁRI L., TINER T.) a BM Menekültügyi Hivatal megbízásából került sor. A vizsgálat Kelet-Magyarország négy megyéjére - Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Békés, Csongrád -, valamint Pest megyére és Budapestre koncentrálódott. Ezeken a területeken olyan kisebb térségek elhatárolására került sor, amelyek alkalmasak lehetnek bizonyos számú népesség fogadására. A

fogadókészség persze csak megfelelő terület- és településfejlesztési program esetében reális. A mezőgazdasági nagyüzemek a falusi régióban, továbbá a kisvárosok képviselik azokat a településszerkezeti elemeket, amelyek a letelepítés kiinduló bázisai lehetnek.

- A regionális fejlődés, elsősorban a gazdasági növekedés legfontosabb tényezője a közlekedés és a kommunikáció. E funkció elemzését TINER T. végezte országos szinten, továbbá BAZ megyében és Budapesten. Kitűnt, hogy a viszonylag gyors politikai rendszerváltozással szemben a gazdasági rendszer átalakítása csak igen vontatottan valósul meg. Az új körülmények között most már nyilvánvaló, hogy a piacgazdaságra való áttérés infrastrukturális feltételei Magyarországon rendkívül kedvezőtlenek. Az európai átlagtól lényegesen elmarad közlekedési és távközlési hálózatunk műszaki színvonala, kiépítettsége, áru-, személy- és információtovábbítási kapacitása. A gazdasági válság kibontakozásának regionális eltérései eddig fejletlenek számító régiókat (pl. a Borsodi-íparvidék) fokozták le válságövezetté, aminek számos közlekedési vonatkozása is van (ingázás mértékének gyors csökkenése, közlekedési beruházások visszaesése stb.). A szabad fuvarpiac kialakulását számos, a szervezeti centralizáció védelmét szolgáló jogi és gazdasági szabályozók változatlansága tovább nehezíti. Várat magára a miniszteriális szintű szabályozás új rendszerének kidolgozása és a közlekedésbe való állami szintű beavatkozás körének meghatározása is, amelyet az újjáalakuló Közlekedési, Hírközlési és Vízgazdálkodási Minisztérium funkcióinak tisztázatlansága tovább bonyolít. Mindez a területi közlekedési rendszerek működtetésének jövőjére az erős bizonytalanság erejével hat.

- A városi közlekedésre vonatkozó összehasonlító vizsgálatok során Budapest és Bécs tömegközlekedési viszonyait összevető térkép- és diagramsorozat készült (TINER T.). Az elemzésből kitűnik, hogy 1. az osztrák főváros tömegközlekedési hálózatában a transzverzális útvonal- és járatkapcsolatok lényegesen kiépítettebbek, mint Budapest esetében, ahol a hálózat túlcentralizáltsága számos újabb konfliktus forrása; 2. Bécs esetében a kereskedelmi-idegenforgalmi funkciók térbeli eloszlása is kedvezőbb, mint a magyar fővárosban, hiszen itt az új szállodaépítések, kereskedelmi központ létesítések stb. olyan helyen indukálnak új közlekedési szükségleteket, ahol a terület egyébként is túlterhelt; 3. Ausztria fővárosában a belvárosi gépkocsi tárolást parkolóházak tucatjai segítik elő és számos új terv készül az utcák állóforgalom alóli tehermentesítésére; ugyanakkor Budapesten - a meglévő két parkolóház ellenére - teljesen megoldatlan az V. kerületben hosszabb ideig tartózkodó gépjárművek tartós elhelyezése.

- Az új távközlési technikák területi elterjedésének hazai vizsgálata (TINER T.) során kitűnt Nyugat-Európától való elmaradásunk nagy mértéke (pl. a telefax berendezések száma Hollandiában 230 000, Magyarországon 4800), a hazai fejlesztések Budapestre való koncentrálódása, azon belül a kereskedelmi és idegenforgalmi jellegű szolgáltatásokban való gyors térnyerése. Még mindig igen korlátozott a hálózati szintű adatátviteli rendszerek kiépítettsége, a hozzájuk való kapcsolódás lehetősége. Ennek egyelőre sem pénzügyi, sem műszaki hálózati, sem szervezeti feltételei nem adottak, így növekszik a főváros és a vidék között számos területen évtizedek óta fennálló fejlettségbeli különbség. Sőt, ennek esetleges elmélyülésével is számolni lehet az elkövetkező években.

- A nemzetközi együttműködést is szolgáló összehasonlító városföldrajzi kutatás Budapest—Bécs—München tekintetben a részben említett munkaerőpiac (CSÉ-FALVAY Z.), a lakáspiac (KOVÁCS Z.), közlekedés (TINER T.) és városkörnyéki

üdülés (BERÉNYI I.) vizsgálatán kívül München—Budapest viszonylatában a városi turizmus és a vegyesvállalatok működésének kérdéseire is kiterjedt W. HORVATH és J. MEHNER müncheni kutatók közreműködésével.

Valamennyi részvizsgálat egy nagyobb tudományos program előkészítését is szolgálta.

Az osztály munkatársai az év folyamán 3 könyvet, a Területi Kutatások 9. számát, 36 tanulmányt - köztük 8-at idegen nyelven, ill. külföldi szaklapban - tettek közzé, 4 szerződéses tanulmánykötetet adtak le a megbízóknak, külföldön és itthon összesen 38 kéziratuk vár megjelenésre, 18 szakelőadást tartottak, számos szakvéleményt készítettek.

4. témacsoport. Magyarország tájfeldrajzi feldolgoása

Témacsoportvezető: PÉCSI M. int. igazgató. Állandó munkatársak: MAROSI S., SOMOGYI S. A feladatok megoldásában más osztályokról HAHN GY., JUHÁSZ Á., SÁG L., ill. GALAMBOS J., továbbá külső munkatársak vettek részt.

1. téma. Magyarország monografikus tájfeldrajzi feldolgoása keretében az Északi-középhegység megírásának szervezői, koordináló munkálatai folytatódtak. A nagyszámú külső szerzői-szakértői munkacsoport tevékenysége 1991-ben is folytatódik, ami az alapja a szerkesztői munkának. Az elmúlt évben az intézeti munkatársak közül SOMOGYI S. az észak-magyarországi medencék vízföldrajzi fejezetének megírásával (23 old. + 7 táblázat) befejezte a teljes középtáji vízföldrajzi feldolgozást. SÁG L. az egész kötethez készülõ terjedelmes irodalomjegyzék nagy részét összeállította, az egyes tételek számítógépi rendszerezésre kerültek.

2. téma. Magyarország kistájainak katasztere címen megjelent kétkötetes, több mint 100 íves művel befejeződött az Intézet és a magyar táj kutatás kétségkívül egyik igen jelentős, korszakos, előzmény nélküli vállalkozása. A SOMOGYI S. által éveken át irányított munkaközösség (ÁDÁM L., AMBRÓZY P., GALAMBOS J., JUHÁSZ Á., KÖZMA F., MAROSI S., MEZŐSI G., RAJKAI K., SOMOGYI S., SZILÁRD J.) által írt terjedelmes kézirati anyagot az év folyamán MAROSI S. és SOMOGYI S. lektori véleményekre is támaszkodó, alapos egyeztető, átíró, stilizáló szerkesztő munkával, kiegészítő, adategyeztető tevékenységgel, többszöri korrektúrázással megjelenéshez segítette. A mű az ország 230 kistájának fontosabb, főleg természeti környezeti tényezőit veszi számba. Az egyes kistájak helyzetének, területhasznosításának, domborzatának, földtani adottságainak, éghajlatának, vízrajzának, természetes és termesztett növényzetének, talajainak, sajátos táji adottságainak rendszerezett bemutatását a tájtipológiai összegezés zárja. A tömör szöveges jellemzést az azt alátámasztó számszerű adatok, mennyiségi paraméterek egészítik ki. A térbeli tájékozódást az egyes kistájak valamennyi települést feltüntető térképvázlata könnyíti meg. A természeti erőforrások értékrendjét meghatározó természeti tényezőket olyan formában adja közre, hogy lehetőség nyílik azok térbeli eloszlásának számszerű jellemzésére és a nagyobb területegységek szerinti összegezésére. Ez a módszer több célt szolgál: a területi tervezés számára áttekinthető igényű, rendszerezett mennyiségi információkat ad s ezzel elősegíti a természeti környezeti adottságok és erőforrások optimális figyelembevételét a tervezés folyamatában; mivel a természetföldrajzi kistájbeosztás számos más regionális körzetbeosztásnak is alapja, a Kistáj kataszter adatainak területi értékszámait más tudományterületeken is felhasználhatják; a Kis-

tájékataszterben összegyűjtött adattömeg alapja lehet egy, a regionalitás elvén felépülő széles körű adatbanknak; számítógépes tárolásra s továbbdolgozásra is alkalmas; a helyi közigazgatási és gazdasági egységek — táji lehetőségeik (adottságaik) ismeretében — ésszerűen, a környezetvédelem követelményeire is tekintettel hasznosíthatják természeti környezeti adottságaikat, fejleszthetik szűkebb életterüket; a helyi oktatási és közművelődési intézmények a korábbiaknál több és összesített információkat kapnak körzetük tájféldrajzi adottságairól, ezáltal helytörténeti, lakóhelyi ismeretbővítésre, az egészséges lokálpatriotizmus fejlesztésére nyílik lehetőség.

Összességében a kiadvány több intézmény és az MTA FKI csaknem négy évtizedes táj kutatási eredményeinek szintézisét tartalmazza.

3. téma. Magyarországi megyék földrajzi feldolgozása keretében 1990-ben a 2. és 3. témacsoportokban már említett agroökológiai, közlekedésföldrajzi, környezetgazdálkodási és tematikus térképezési munkálatok folytak.

4. téma. Magyarország speciális regionális földrajzi feldolgozása érdekében a HM Tóth Ágoston Térképészeti Intézettel kialakult hagyományosan sikeres együttműködés szellemében tervezet készült az ország űr- és légifényképek segítségével való, regionális bontású, szöveges értékeléssel kiegészített földrajzi bemutatására (BERÉNYI I., BASSA L., DÖVÉNYI Z., KERESZTESI Z.). A tervezet többszöri megvitatása szerint a Dunántúl kerül elsőként feldolgozásra, amihez új felvételek készítése válik még szükségessé.

A szűkebb értelemben vett Tájféldrajzi munkaközösség 3 tagja a kétkötetes Kistájékataszteren kívül 16 tanulmányt (felét idegen nyelven) publikált, 3 könyvük és 18 tanulmányuk vár megjelenésre, kerekén 20 szakelőadást tartottak, számos szakvéleményt készítettek.

5. témacsoport. Magyarország Nemzeti Atlasza

Intézeti témacsoportvezető: MAROSI S. Az 1989-ben megjelent atlaszmű PÉCSI M. irányította szerkesztőbizottsága az elmúlt év elején még két ülést tartott. Egyrészt lezárta a folyamatban lévő operatív munkálatokat, zárójelentést készített (BASSA L., DÁNIEL M., MAROSI S., SZÓKE TASI S.), vitatott meg és hagyott jóvá, javaslatok születtek a munkák folytatására, propaganda anyagok készültek. Eljuttattuk az atlasz példányait a partnerintézményekhez, közreműködőkhöz. Az atlasz nemzetközi és hazai fogadtatása rendkívül kedvező volt, mind szóban, mind írásban, recenziókban. Kivételes, hivatalos elismerést tükröz a szerkesztőbizottsági tagok (BASSA L., BELUSZKY P., BERÉNYI I., BORAI Á., KERESZTESI Z., MAROSI S., PAPP-VÁRY Á., PÉCSI M., SZÓKE TASI S.) alkotó tevékenységéért a Magyar Köztársaság Elnökétől 1990. március 15-i nemzeti ünnepünk alkalmából átadott Széchenyi-díj.

6. témacsoport. Magyarország természeti erőforrásainak kutatása

Témacsoportvezető: RÉTVÁRI L. oszt. vez., az MTA FKI Természeti Erőforrások Koordinációs Iroda vezetője. Munkatársak: MÁRFÖLDI G., NIKODÉMUS A., SZABÓ K. A főbb eredményeket RÉTVÁRI L. az alábbiakban foglalta össze:

- A Bős—Nagymarosi Vízlépcsőrendszerrel összefüggő korábbi és ez évi megbízásos munkáink földrajzi környezeti (RÉTVÁRI L.), közgazdasági (NIKODÉMUS A.) és főleg földfizikai (MÁRFÖLDI G.) eredményeit szintetizáló megjelent (Magyar Tudomány, Földr. Ért. jelen száma) tanulmányok célja a műtárgyrendszer megvalósítása vagy éppen elhagyása esetén előre jelezhető környezeti állapotváltozá-

sok alapkutatási feltételeinek, teendőinek a bemutatása. A tényleges környezeti változásokat nyomon követő észlelési rendszer monopolizálása ellen a TEKI teamje azzal lép fel, hogy különböző célú elemzési, megfigyelési és mérési metodikákat vet fel, a helyi társadalmak prognosztizálható igényeire, közérzetére is tekintettel. A megmérhető megmérést tekintik olyan láncszemnek, ami összekötheti, objektívabb alakra helyezheti az alapvetően mennyiségi kategóriákban gondolkodó vízügyi ágazat, ill. a minőségi kategóriákra is figyelő, ökológiai-ökonómiai szemlélettel operáló alaptudomány szakembereit. Vagyis a remélt párbeszéd megteremtésére a megfigyelés, ill. a GNV megfigyelő hálózata bővítését vetik fel, részletesebben a geofizikai módszerek e területre adaptálható eszközeit tekintve.

- A Környezetgazdálkodási Intézet két kutatókollektívájával közösen végzett „A Felső-Duna-szakasz térségének ökológiai célállapota” (RÉTVÁRI L.—NIKODÉ-MUS A.), ill. „Az Alcsi-Holt-Tisza tájlelmézői; a vízi környezet rekreációs célú minősítése” (RÉTVÁRI L.—SOMOGYI S.—KERESZTESI Z.) tárgyú vizsgálatok során elsőként és primer formában hasznosultak azok az évtizedek óta folyó táj kutatási eredmények, amelyek könyv formájában csak a tárgyév végén, a zárójelentések leadása után összegeződtek.

A magyarországi Felső-Duna-szakasz ökológiai célállapota kiemelés voltaképpen az érintett dinamikus, ugyanakkor a környezeti ártalmak sokaságával terhelt térség természeti adottságai és erőforrásai hasznosításának, de ugyanúgy a település- és infrastruktúra fejlesztésnek az eddigieknél összehangoltabb (környezetkímélő) megoldását feltételezi. E célok megalapozására a tanulmány részletesen foglalkozik a hatásterület különböző szempontú felbontásának elvi kérdéseivel, ill. szaktudományi szempontjaival. Ezeknek az elveknek, gyakorlati preferenciáknak a tisztázását követően került sor a tájpotenciálok elemzésére és értékelésére, a már bemutatott „Magyarország kistájainak katasztere” (szerk.: MAROSI S.—SOMOGYI S. 1990) adatbázisaira támaszkodva. A kötetben feltárt „eredeti minőségek” bázisán történik a vizsgált — most már társadalmi-gazdasági folyamatokhoz kötött — téregységek állapotjellemzőinek elemzése, a súlyponti környezetvédelmi feladatok bemutatása, különös figyelemmel a természetvédelmi objektumok és egyéb értékek megőrzésére.

A Szolnok melletti Alcsi-Holt-Tisza évtizedek óta a város első számú rekreációs térsége, a vízisportolásnak (kajak-kenu pálya) országosan is kiemelkedő bázisa. Az egyre intenzívebb, jórészt azonban spontán hasznosítási formák térbeli kiterjedése miatt a holtág vízteste ma már beteg, az állóvíz nagyobb részének állapota a minőségi jellemzők folytonos romlása miatt alkalmatlan jóléti — főleg fürdési — funkciók betöltésére. Az egyre romló helyzet kényszerítette ki, hogy a tágabb háttérrel (Szolnok városával és a környező településekkel) együtt vizsgálódjunk, a remélt kedvező ökológiai állapot helyrehozása céljából adjunk komplex környezeti értékelést (okozati összefüggések feltárása). A jelzett cél megközelítése érdekében először is a hatásterület elhatárolását oldottuk meg, a hatótényezők mennyisége és minősége szerint szűkebb és tágabb körzetre. Ezt követte az összefüggések megértéséhez elengedhetetlen tájalkotó tényezők (földtani felépítés, a Holt-Tisza fejlődéstörténete, domborzat, éghajlat, vízgazdálkodás, talaj stb.) részletes elemzése, majd a környezeti állapotromlást előidéző termelési és infrastrukturális adottságok, ill. a kialakult város-morfológiai övezetek és város-falu kapcsolatok hatásának tér- és időbeli elemzése. A helyzetfeltárást, a problémák lényegét összegezi az Alcsi-szigetet övező térség területhasznosítási helyzetének (anomáliáinak) térképe és magyarázója. A szűkebb-tágabb környezet hatás—következmény folyamatainak feltárására építve a témavezető

(RÉTVÁRI L.) 10 pontban tesz konkrét javaslatot a rekreációs potenciál, a természeti környezet állapotának javítására, ill. megőrzésére.

- NIKODÉMUS A. készülő kandidátusi értekezésében többek között kiemeli, hogy a gazdasági növekedés rendszerkapcsolataiban rendkívül fontos a szerepe — a primer természeti erőforrások mellett — a környezeti vagyonnak, ill. az ezek hasznosítását szabályozó diszkont-tényezőknek. A diszkont-tényező regionális eltérései nem csak a gazdasági fejlesztést, hanem a térbeli függőségi viszonyokat is alakítják. Minthogy nem független a két tényező, további finomított regionális különbségtevés, területi típusok képzése indokolt, amelyeknek környezetgazdálkodást érintő kritériumait külön is értékeli a szerző. A környezeti állapot fenntartása érdekében követhető szabályozás két alappilléren, nevezetesen az erőforrás használat tulajdonosi, intézményi, gazdálkodási rendszerén, ill. a politikai döntéshozatal struktúráján nyugszik. A szerző megállapítása szerint a feladat az, hogy ezek alapján vázoljunk fel egy hatékony (variábilis) ösztönzési formát. Ehhez azonban tisztázni kell a piaci verseny, a terület-hasznosítás szabályozó funkcióit, ill. a földrajzi környezetben rejlő funkcionális és absztrakt szempontokat.

Az előbbi tekintve a járadékprobléma és a haszonlehetőség költségviszonyának értelmezésében kell előre lépni, különösen a természeti erőforráshasznosítás több funkciók környezetgazdaságtani közelítésében.

A TEKI az elmúlt évben is széles körű kutatásszervezési feladatot látott el. MÁRFÖLDI G. a KÖVIKOR Kft ügyvezető igazgatójaként, RÉTVÁRI L. a Környezeti Rendszerfejlesztő és Tanácsadó Kft felügyelőbizottságában végzett rendszeres tevékenységet és megkezdte a „Természeti erőforrások — tudományos eredmények összefoglalása” c. kötet összeállítását, amely a résztvevő intézmények vonatkozó 5 éves munkájának eredményeit összegzi.

A TEKI munkatársai ez év folyamán 2 könyvet, 8 tanulmányt, 7 ismeretterjesztő cikket és 1 dokumentációs kötetet jelentettek meg, 3 Kmb zárójelentést készítettek, 11 tanulmányuk vár megjelenésre, továbbá több szakvéleményt adtak.

7. témacsoport. Saját kezdeményezésű és egyéb kutatások

Az említett hat témacsoportban, ill. a témákban végzett kutatásokon kívül az elmúlt évből is több olyan intézeti tevékenységet említhetünk, amelyek sajátos hazai és nemzetközi kötelezettségek teljesítéséből, vagy kutatói kezdeményezésre valósultak meg, s megoldásuk a fő témacsoportok célkitűzéseinek a megvalósulását szolgálta.

1. Az Északi-félteke Paleogeográfiai Atlaszának szerkesztési munkálatai PÉCSI M. irányításával 1990-ben is intenzíven folytak. KERESZTESI Z., BASSA L. és a Kartográfiai Osztály munkatársai az elmúlt év végéig elkészítették az atlasz 35 térképlapját és azok angol nyelvű magyarázó szövegét. A térképek és a szöveg kinyomtatásra való előkészítése, szerkesztése, kartografálása és kiadása intézeti munka. A Global Change (UNESCO) program szempontjából számottevő mű publikálását a magyar, szovjet és mainzi akadémiaák támogatják, ill. szponzorálják, az INQUA Végrehajtó Bizottságával együtt. A feldolgozó munka befejeződött, a kinyomtatás és kötés az 1991. évi pekingi INQUA kongresszusig történik meg. A kiadvány részére készült magyarázó: PÉCSI, M.—VELICHKO, A.A.: Loess of the last glacialiation (11 old.).

2. PÉCSI M. — LÓCZY D. és VARGA GY.-NÉ közreműködésével — mint

szerkesztőbizottsági tag, megszerkesztette az INQUA hivatalos lapjának, a Quaternary Internationalnak a 7. számát (11 tanulmány, 173 old.), Loess and the Paleoenvironment címen (J. FINK emlékkönyvként a pekingi kongresszusra jelenik meg).

3. PÉCSI M. Distribution and properties of loess címen 8 tanulmányt szerkesztett a GeoJournal c. nemzetközi folyóirat 1991/2. számába — LÓCZY D., BASSA L. és VARGA GY.-NÉ közreműködésével (102 old.).

4. HAHN GY. „A magyarországi kavicszintek és teraszok kronológiai átértékelésének gyakorlati jelentősége” c. tanulmánya alapján megkezdődött a bányatavak ásványvagyonának részben KFH indíttatású felmérése, komplex hasznosítása; osztrák és német bányászati érdeklődés mutatkozik az utánkotrás és -termelés iránt.

5. HAHN GY. ez évben is elkészítette Magyarország nemfémes ásványi nyersanyagvagyonának 1990. jan. 1-jei helyzetű mérlege megyei (67 old. + 478 tábl. + 19 térk.) és vállalati (67 old. + 593 tábl. + 19 térk.) köteteit.

6. TÓZSA I. a Műhely c. osztaíkiadvány sorozat 1990. évi mellékleteként 8 füzetben megszerkesztette BAJZÁK D. kanadai professzor távérzékelésről írt kéziratát. Ugyancsak a Műhely 1990. évi különkiadásaként jelentette meg Miskolctapolcáról, ill. annak környezetgazdálkodási problémáiról írt tanulmányát (45 old.).

7. BASSA L. szintetikus környezetterhelési térképet készített — orosz és angol magyarázóval — Magyarország területéről, amely a bécsi Ost- und Südosteuropa Institut gondozásában, Közép- és Kelet-Európa környezetgazdálkodási konfliktustérképe részeként (1:3 mill.), majd a moszkvai Földrajzi Intézet kiadásában fog megjelenni.

8. SOMOGYI S., GALAMBOS J., BASSA L. a Főv. Tanács kérésére megtervezték és összeállították az osakai nemzetközi környezetvédelmi, ún. Aquapolis konferenciára küldött kiállítási anyagot, a szükséges kísérő-magyarázó szöveggel.

9. KOCSIS K. a Minisztertanács Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégiumának tagjaként rendszeres földrajzi szakértői-tanácsadói tevékenységet fejtett ki a Kárpát-medence-beli etnikai kérdésekben.

10. TINER T. oktatási segédanyagot készített Hollandia gazdaságföldrajzának tanításához.

11. TINER T. javaslatot terjesztett a MÉM Földrajzi-név Bizottsághoz budapesti utca- és városnevek megváltoztatására vonatkozóan.

12. Az Intézet több munkatársa közreműködött akadémiai szervezésű kiállítások, rendezvények szervezésében (ukrán akadémiai kiállítás, portugál térképkiállítás; BASSA L., MÁRFÖLDI G., PÉCSI M., RÉTVÁRI L.).

13. Az Intézet tucatnyi munkatársa készített OTKA és egyéb pályázatokat, koncepciókat s vett részt előterjesztések, pályázatok, tanulmányok szakvéleményezésében, bírálatában.

B) Publikációs tevékenység

Az elmúlt évben több intézeti munka megjelentetésére vállalkoztak különböző kiadók, akadtak szponzorok is, ám sikeres publikációs tevékenységünket — az Akadémiai Kiadó rendkívül szűkös anyagi lehetőségeivel összefüggésben — saját szellemi és anyagi kapacitásunk jó kihasználásával tudtuk szinten tartani. Az Akadémiai Kiadónál jelent meg CSEFALVAY Z. Térképek a fejünkben c. munkája (157 old.). Ezenkívül folyóiratunk, a

Földrajzi Értesítő csökkentett terjedelmű, 1-4. füzetet egy kötetben tartalmazó 1990. évfolyama megjelentetésében volt úgy partner, hogy a nyomást és a kötetesítést vállalta, az ezt megelőző munkafázisokat (camera ready szintig) intézeti tagjaink végezték el. Szakképzett, idegen nyelven is szerkesztő-lektoráló-gépiró (szövegszerkesztő-szedő), a nyomdai technikát értő munkatársaink (GALAMBOS J., KERESZTESZ Z., LÓCZY D., LACZKÓ M., PARKÁNYI L.-NÉ, PORTÓRÓ L.-NÉ, SZABÓ J.-NÉ, SZENTI E.-NÉ, TÁNCZOS S.-NÉ, TÁRKÁNYI L.-NÉ, TÓZSA I., VARGA GY.-NÉ) technikai szerkesztési, leírási, valamint rajzolóli-nyomdai munkálatai eredményeként sikerült kiadványaink jelentős részét megjelentetni (EVERS K., JÁNOSSY K., KERESZTESZ Z.-NÉ, NÉMETH J., POÓR L., TARPAY S.-NÉ, ill. SIMONFAI L.-NÉ és a Könyvtár-Dokumentációs Osztály színvonalas munkája révén). A TIT adta közre KOCSIS K. Elcsatoltak. Magyarok a szomszéd államokban c. könyvét (119 old.), az ELTE Bölcsészettudományi Kara Politikaelméleti Továbbképző Intézete pedig KOCSIS K. Etnikai változások a mai Szlovákia és a Vajdaság területén a XI. századtól napjainkig c. kötetét (Politikaelméleti Füzetek 4. 118 old.). Intézeti kiadásban, az MTA KESZ sokszorosításában látott napvilágot a már említett Magyarország kistájainak katasztere I-II. c. mű (szerk.: MAROSI S.—SOMOGYI S., 1030 old.).

Saját kiadásban készültek el és jelentek meg az alábbi intézeti kötetek:

Az Elmélet—Módszer—Gyakorlat c. sorozat (szerk.: RÉTVÁRI L.) két kötetét látott napvilágot: 49. RÉTVÁRI L.: A természeti erőforrások földrajzi értelmezése és értékelése, az akad. doktori értekezés védésének krónikája (szerk.: MAROSI S., 72 old.); 51. Területi kutatások 9. (szerk.: KOCSIS K., 189 old.).

VARGA GY.-NÉ szerkesztésében és szedést pótló munkájaként Intézetünk végezte nyomdai munkálatait és jelentette meg a Geographia Medica 1990. évi (20.) kötetét (136 old.) és egy Supplementband-et (6. kötet, 80 old. terjedelemben). Az I. Magyar-Szlovén Szemináriumra útvonalvezetőként adtuk ki a Symposium and Field Excursion in Bakony Mountains c. útvonalvezetőt (szerk.: PÉCSI M.—JUHÁSZ Á., 65 old.). A Könyvtár összeállításában és gondozásában jelent meg a Magyar földrajzi folyóirat-repertórium 15. (30 old.), a Földrajzi folyóirat-repertórium 30., 31. füzet (54, ill. 70 old.; SIMONFAI L.-NÉ) és a Gyarapodási jegyzék 76., 77., 78., 79. száma. A TEKI megjelentette a Természeti erőforrások válogatott referátumgyűjtemény 9. számát (RÉTVÁRI L.).

A Környezetminősítő és Számítástechnikai Osztály „Műhely” c. tanulmányorozataiban ez évben is 12 füzetet és több mellék- ill. különszámot tett közzé; szerkesztették és sokszorosították még az alábbi kiadványokat: Környezetállapot-változás monitoring és információs rendszere (szerk.: DOBOS T.—GALAMBOS J., 300 old.), Metodú racionalnovo prirodopolzovanija 1990/1. és 2. száma (szerk.: GALAMBOS J., 47 old. ill. 44 old.), Remote sensing of air pollution (szerk.: GALAMBOS J., 56 old.). Az osztály kiadványait GALAMBOS J., TÓZSA I., BARANYAI P. és TÓTH G. szerkesztette.

Az 1990-ben megjelent könyvfejezetek és tanulmányok száma 110, egyéb közlemények száma kerekén 50. Közel 70 szakelődést tartottunk s több mint 50 szakvéleményt, számos lektori véleményt, bírálatot készítettünk. Kéziratok munkáink száma mintegy 90.

Publikációink nemzetközi és hazai visszhangja kedvező, recenziókban, hivatkozásokban, levelekben, kitüntető díjakban is megnyilvánulóan (publikációs adatokat l. még témacsoportonkénti bontásban a részbeszámolókat követően).

C) Káderfejlesztés, továbbképzés

1. Az elmúlt évben is rendszeresek voltak az intézeti szakmai szemináriumok, amelyeken külföldi vendégeink és hazai előadók előadásain kívül intézeti munkatársaink beszámolóli alapján vitattunk meg egy-egy aktuális szakmai problémát. Többször rendeztünk közös szakülést a Magyar Földrajzi Társasággal, főként annak Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Szakosztályával, amelynek vezetői intézeti munkatársaink (elnök: BERÉNYI I., útkár: KOCSIS K.).

2. Tudományos továbbképzés érdekében számottevő eredmények születtek: LÓCZY D. sikeresen védte meg kandidátusi értekezését és ezt követően tud. főmunkatársi beosztásba került. Intézetünk HAHN GY. irányításával dolgozó ösztöndíjasa, HIR J. — ugyan már ez év legelején (I. 8.), de sikerrel — védte meg kandidátusi disszertációját. HAHN GY. és (MEZŐSI G.-ral közösen) KERTÉSZ Á. benyújtották a TMB-hez akad. doktori értekezésüket. Hasonlóképpen a TMB-nél van eljárásban az V. 1-jén tud. főmunkatársként Intézetünkhöz került BECSEI J. akad. doktori értekezése. Munkahelyi vitát rendeztünk GALAMBOS J. — DOMOKOS M.-val közös — akad. doktori értekezéséről. Dolgozik nagydoktori értekezésén MÁRFÖLDI G. Kandidátusi értekezését készítette el NIKODÉ-MUS A., TINER T. pedig dolgozik rajta.

Vezető munkatársaink az elmúlt évben is sok feladatot vállaltak a tudományos minősítés különböző feladatainak megoldásában. Az aspiráns, ill. tudományos ösztöndíjas képzés keretében HAHN GY. az azóta végzett HIR J. mellett RINGER Á.-nak, PÉCSI M. BENYHE I.-nak, továbbá 2 külföldi ösztöndíjasnak a munkáját irányította. Vizsga- és bíráló bizottságok munkájában MAROSI S., PÉCSI M. és SOMOGYI S. vett részt, opponensi feladatot látott el BERÉNYI I. A TMB Földrajzi-Meteorológiai Szakbizottságának őszi újjáalakulásakor ismét elnökké választották MAROSI S.-t, új tag lett BERÉNYI I. és SOMOGYI S.

3. A szakmai továbbképzésben az intézeti szakszemináriumainkon, a Magyar Földrajzi Társaság és rokontudományi társulatok munkájában való aktív részvételén kívül szervezett továbbképzésre is volt lehetőség. SZALAI L. a Gödöllői Agrártud. Egyetemen mezőgazdasági-környezetvédelmi szakmérnöki oklevelet szerzett. LACZKÓ M. középfokú tanulmányait fejezte be. KERTÉSZ Á. és LÓCZY D. elvégezte az MTA kutató-menedzserképző tanfolyamát. SIMONFAI L.-NÉ az OMIKK által meghirdetett német nyelvű informatikai szemináriumon vett részt.

4. Egyéni nyelvtanulásokon kívül ALMÁSI I. spanyol nyelvből középfokú, GALAMBOS J. angol nyelvből alapfokú állami nyelvvizsgát tett.

5. Több munkatársunk 1990-ben is szerepet vállalt a *felsőoktatásban*. PÉCSI M. az év első felében vendégprofesszor volt a Bécsi Egyetem Földrajzi Tanszékén. GALAMBOS J. a BME és a Kertészeti Egyetem, KERTÉSZ Á. a JATE, SCHWEITZER F. a JPTE teljes kurzusú oktatója volt. DÖVÉNYI Z. a JPTE Gazdaságföldrajzi Tanszékén tartott speciális kollégiumot. MÁRFÖLDI G. és NIKODÉMUS A. a Közgazdaságtudományi Egyetem geo-szakközgazdász-képzésében vett részt. Több munkatársunk vett részt egy-egy egyetemi spec. kollégiumi foglalkozás és a tanártovábbképzés feladatai megoldásában, oktatási anyagok írásában, bírálatában (BERÉNYI I., GALAMBOS J., KERTÉSZ Á., KOCSIS K., LÓCZY D., MAROSI S., PÉCSI M., RÉTVÁRI L., SOMOGYI S.). BERÉNYI I. hosszabb ideje a KLTE Gazdaság- és Regionális Földrajzi Tanszékén, SOMOGYI S. pedig ugyancsak évtizedeken át az ELTE Természetföldrajzi Tanszékén kifejtett oktató munkáért c. egyetemi tanári címet kaptak a művelődési minisztertől.

6. Az elmúlt évben is kapcsolódtak Intézetünk tevékenységéhez *ösztöndíjas tanárok* (BALANYI M., BOTH M., DULL B.-NÉ, SZABADOS S., TÓBIÁS L., VIDA L.), akiknek a munkáját BERÉNYI I., DÖVÉNYI Z., RÉTVÁRI L., SCHWEITZER F. irányította.

7. Vezető munkatársaink az elmúlt évben is több fontos *tisztséget* töltöttek be és aktívan dolgoztak több testületben: Magyar Földrajzi Társaság, Magyarhoni Földtani Társulat, Magyar Talajtani Társaság, MTA testületek, bizottságok, MÉM, TIT, több más tudományos társaság, szerkesztőbizottságok. Különösen sok ilyen feladatot oldott meg sikeresen BECSEI J., BERÉNYI I., DÖVÉNYI Z., GALAMBOS J., GEREI L., HAHN GY., KOCSIS K., MAROSI S., MÁRFÖLDI G., RÉTVÁRI L., SCHWEITZER F., SOMOGYI S., TINER T.

8. Itt említjük meg, hogy 1990-ben különösen sok munkatársunk részesült megítéltelző kitüntetésben: a már említett intézeti Széchenyi-díjakon (BASSA L., BERÉNYI I., BORAI Á., KERESZTESI Z., MAROSI S., PÉCSI M.) kívül c. egyetemi tanár lett BERÉNYI I. és SOMOGYI S. MAROSI S. a „Budapestért” kitüntető elismerésben részesült. CSEFALVAY Z. és KOCSIS K. a Szádeczky-Kardoss Elemér Díj 1., ill. 2. fokozatát nyerte el.

9. Az év folyamán vált meg Intézetünkötől több évtizeden át hűséges, nagy gazdasági-szervezési-munkatügyi tapasztalatokkal rendelkező, köztisztviselnek örvendő munkatársunk, kollektívánk doyenje, a 80 éves KAPLONYI P. Nem csupán közvetlen munkatársai, a Gazdasági Osztály és Gondnokság, hanem Intézetünk egész közössége hiányolni fogja lelkiismeretes tevékenységét, vonzó személyiségét, emberségét. Még hosszú, örömteli nyugdíjas éveket, jó egészséget kívánunk szeretett Pali Bátyánknak!

D) Az Intézet hazai kapcsolatai

Csaknem valamennyi korábbi két- és többoldalú kapcsolatunk tovább erősödött az elmúlt évben is rokontudományi intézményekkel, testületekkel, tanszékekkel, országos hatáskörű szervekkel, tanácsokkal, ill. önkormányzatokkal, üzemekkel, gyakran szerződéses formában is (MTA, KFH, MÁFI, FTV, BM, MÉM, FTH, FÖMI, OMFB, MH TÁTI, KVM Barlangtani Int., OMSZ, KV, RKK, TAKI, ÖBK, Társ.tud. Int., OPI, TIT, Érdi Földr. Múzeum, PAV, tucatnyi földrajzi és több más tanszék).

Kapcsolataink fejlődését szolgálták az itthon közösen rendezett nemzetközi találkozók, szemináriumok csakúgy, mint más intézményektől szervezett többoldalú hazai tanácskozások. Előbbiekről a következő (E) pontban szólnunk. Utóbbiak sorából említjük a IALE PINCZÉS Z. által Noszvajon rendezett tájökölógiai szemináriumát, amelyen KERTÉSZ Á. és LÓCZY D. előadásokkal szerepeltek. A kisvárosokkal foglalkozó bajai konferencián BERÉNYI I. és DÖVÉNYI Z. tartott előadást, a MÉM által Gödöllőn rendezett mezőgazdasági térképkiállítás és szimpóziumon BERÉNYI I. adott elő, de több kiállítási anyagot is bemutatunk. A szegedi Geomatematikai Ankénton KERTÉSZ Á., PÁRKÁNYI L.-NÉ, SÁRKÓZY A. és SZALAI L. tartott előadást.

E) Nemzetközi kapcsolatok

I. Hazai nemzetközi rendezvények

1. Májusban egy héten át Intézetünkben került sor GALAMBOS J. szervezésében, BASSA L., BALOGH J., KERTÉSZ Á., SZABÓ J.-NÉ, TÓZSA I. közreműködésével, akadémiai támogatással az I. Magyar-Szovjet Geoinformatikai Szemináriumra, amelyen 17 fő vett részt.

2. Az Északi-féltéke Ősföldrajzi Atlasza elkészítésére szerveződött szerkesztőbizottság májusban és novemberben egy-egy munkaiülést tartott Intézetünkben PÉCSI M. vezetésével, BASSA L., KERESZTESI Z., A.A. VELICSKO (SZU), I.I. SZPASSZKAJA (SZU), B. FRENZEL (Németország) részvételével.

3. Az utóbbi alkalommal (novemberben) került sor a SZUTA Földrajzi Intézete Paleogeográfiai Osztályával közösen rendezett magyar-szovjet löszkutatói módszertani szemináriumra. Ezen PÉCSI M. vezetésével 5 napon át előadások és viták követték egymást, majd kirándulások zárták a 11 napos összefüggést. A 8 szovjet résztvevő (A.A. VELICSKO vezetésével N. BOLIHOVSZKAJA, N. CSIKOLINI, A.K. MARKOVA, T. MOROZOVA, A. RAUKAS, A. TYIMIRJOVA, V. UDARSEV) mellett intézeti munkatársaink közül előadással is szerepelt PÉCSI M., KERESZTESI Z., BALOGH J., GEREI L., KIS É., LÓCZY D., SCHWEITZER F. továbbá SÜMEGI P. vendégünk. A szervezésben BASSA L. és SZABÓ J.-NÉ is hatékonyan közreműködött.

4. Szeptember 26-28. között Tihanyban került megrendezésre az I. Magyar-Szlovén Földrajzi Szeminárium, melyet a Bakonyvidék és a Balaton környékének terepi bemutatása követett, majd 2 napos szlovéniai tanulmányút fejezett be. A szervezői feladatokat ellátó JUHÁSZ Á. mellett előadást tartott PÉCSI M., KERTÉSZ Á., MEZŐSI G., résztvevő BALOGH J., LÓCZY D., SCHWEITZER F. A 7 tagú szlovén delegációt (M. GABROVEC, K. NATEK, M. OROZEN ADAMIC, M. SIFRER, D. PERKO, A. MIHEVC) I. GAMS vezette.

5. Négy kínai löszkutató szakember (AN ZHISHENG, WU XIHAO, XU MAOLING és ZHOU WEIJIAN) 3 hetes szeptemberi-októberi magyarországi tartózkodása, terepbejárása idején, 3 napon át szimpózium-szerű rendezvény keretében löszkutatói kapcsolatos megbeszélések, előadások, viták zajlottak (PÉCSI M., BALOGH J., BASSA L., JUHÁSZ Á., KIS É., LÓCZY D., SCHWEITZER F.).

6. A Trieri Egyetemmel közös eróziós vizsgálatokat végző két munkacsoport (G. RICHTER és munkatársai, ill. KERTÉSZ Á. vezetésével LÓCZY D., PARKANYI L.-NÉ, SZALAI L.) kölcsönös tanulmányúton vett részt és mutatta be egymásnak az eddigi eredményeket.

II. Részvétel külföldi nemzetközi rendezvényeken

1. KOVÁCS Z. a Brit Geográfusok Intézete jan. 3—7. közötti éves közgyűlésén, Glasgowban tartott előadást (I. folyóiratunk 213-214. oldalán).

2. Az EGIS áprilisi konferenciáján, Amszterdamban KERTÉSZ Á. képviselte Intézetünket, előadást is tartott.

3. DÖVÉNYI Z. és KOCSIS K. ápr. 25—28. között Ausztriában (Kirbach) a „Regionális kutatás és földrajz” c. konferencián tartott előadást.

4. SCHWEITZER F. és HAHN GY. májusban Izraelben vett részt egy régészeti ásatáson és azt követően a Holt-tengernél és a Jordán-völgyben tartott terepbejáráson, majd az Aldán-medencében jún. 10-30. között egy nemzetközi geokronológiai szimpóziumon.

5. JUHÁSZ Á. máj. 29.—jún. 6. között Londonban az IGU Rapid Geomorphological Hazards nemzetközi munkabizottság értekezletén képviselte Intézetünket, ahol két előadást is tartott.

6. Az IGU COMTAG május 30.—jún. 10. között Calabriában rendezett szimpóziumán KERTÉSZ Á. (két előadással), KIS É. és LÓCZY D. vett részt (a részletes beszámolót I. folyóiratunk 215-216. oldalán). A rendezvényhez tanulmányút kapcsolódott.

7. KOVÁCS Z. jún. 1—3. között a közép-európai metropoliszokkal foglalkozó prágai városszociológiai konferencián vett részt és tartott előadást.

8. BERÉNYI I. júniusban a „Területi tervezés és társadalomreform” tárgyú nemzetközi konferencián, Bécsben szerepelt előadással.

9. Az FKI és a SZUTA Földrajzi Intézete együttműködése keretében, a SZU Quarter bizottsága, ill. az INQUA Löszbizottsága és Sztratigráfiai Bizottsága rendezésében júl. 13—21. között terepbejárással egybekötött konferencián vett részt Jakutiában PÉCSI M., HAHN GY. és SCHWEITZER F.

10. KOVÁCS Z. júl. 21—27. között az Angliában (Harrogate) megrendezett Szovjet és Kelet-Európa kutatások tárgyú 5 évenként sorra kerülő világkonferencián előadással képviselte Intézetünket.

11. Az IGU Regionális Konferenciáján augusztusban Pekingben KERTÉSZ Á. előadást tartott és szekció elnöki tisztet is betöltött. A konferencia után, Nankingban rendezett IGU Rapid Geomorphological Hazards munkacsoport ülésen LŐCZY D. adott elő.

12. GEREI L. aug. 12—18. között Japánban (Kyoto) a Nemzetközi Talajtani Társaság Kongresszusán vett részt és tartott előadást.

13. Tutzingban szept. 25—29. között a K. RUPPERT szervezte közép-európai falufejlesztési konferencián BERÉNYI I. és DÖVÉNYI Z. tartott előadásokat.

14. A VII. Szlovák-Magyar Földrajzi Szemináriumra okt. 10—12. között Pozsonyban került sor, amelyen JUHÁSZ Á. vezetésével BASSA L., KOCSIS K., KOVÁCS Z. és TINER T. vett részt; valamennyien előadást tartottak (a részletes beszámoló l. folyóiratunk 217-218. oldalán)

15. KOCSIS K. okt. 19—22. között a horvát-magyar kollokviumon vett részt Stari Gradban (Hvar), ahol előadást tartott.

16. BENYHE I. és TÓZSAI I. nov. 7—12. között a strassbourgi Távérzékelési és GIS konferencián vett részt.

17. PÉCSI M. (elnöki minőségében) és SCHWEITZER F. nov. 23.—dec. 12. között az INQUA Lőszbizottság és az Argentin Negyedkori Bizottság közös rendezésében Mar del Platában lezajlott szimpóziumon és terepbejáráson képviselte Intézetünket.

18. GALAMBOS J. az INTERKOZMOSZ kutatási munkájába bekapcsolódva, két alkalommal is résztvett Prágában szakértői koordinációs értekezleten és tudományos rendezvényen.

19. A KGST III.2. téma nemzeti koordinátori teendőinek ellátását GALAMBOS J. folytatta, BASSA L. pedig májusban a KGST I.3. téma csehszlovákiai tanácskozásán, szeptemberben a III.2. téma lengyelországi zárülésén, decemberben az I.3. téma moszkvai zárülésén vett részt és tartott előadásokat.

III. Egyéb tanulmányutak

1. Akadémiai és államközi cserekeretben, részben intézeti meghívásra és támogatással az alábbi kutatók jártak Intézetünkben, vettek részt konzultációkon és terepbejárásokon:

Angliából V. DUKE (városszociológia), P. COMPTON (népességföldrajz), N. GOODRICH-CLARKE (tudomány szervezés), Ausztriából P. JORDAN (térképészet), Csehszlovákiából T. CZUDEK (geomorfológia), D. DROHLAV (tájökológia), J. HRASKO (talajföldrajz), K. KIRCHNER (geomorfológia, számítástechnika), P. MEDERLY (tájökológia), L. PRYKLIL (tájökológia), J. ZUDEL (népességföldrajz), Hollandiából G.J. ASHWORTH (város- és regionális tervezés), R. de WAARD (földrajzi információs rendszerek), Indiából H.N. SHARMA (urbanisztika), Kanadából H.P. SCHWARZ (geológia), Lengyelországból J. BUTRYM (lőszkronológia), J. GEBICA (geomorfológia), Németországból H. MENSCHING (geomorfológia), Romániából M. CANDEA (társadalomföldrajz), B. DRAGOS (társadalomföldrajz), A. MAIER (népességföldrajz), a Szovjetunióból A.I. DAVID (öslénytan), A.K. MARKOVA (öslénytan), A. RAUKAS (geomorfológia), Vietnamból HO VAN CHIN (természetföldrajz) és LE AN KEN (természetföldrajz).

Az USA-ból lőszkutatók, negyedkori geomorfológusok jártak Intézetünkben és közös munkálatok keretében, különböző vizsgálatokra mintavételezést is végeztek. Vendégeink között üdvözölhettük többek között: B. BLACKWELL, L. HOFFMAN, W. HORNYÁK, W.D. McCOY, P. KNOX, K. MARTIS és D. PERUZZI professzorokat.

Utóbbi vezetésével az amerikai oktatók júniusi szakmai programja kölcsönös előnyökkel kecsegtet. Hazai partnereik PÉCSI M., BALOGH J., BASSA L., LŐCZY D. és SCHWEITZER F. voltak.

PÉCSI M. bécsi vendégprofesszori működése kapcsán földrajz-ökológia szakos osztrák hallgatóknak és tanáraiknak (H. FISCHER, P. FISCHER, K. STIEGLBAUER) 10 napos (máj. 17—27.) magyarországi szakmai programját szervezte meg KIS É. közreműködésével. A tanulmányút biztosításában, vezetésében rajtuk kívül több munkatársunk (BECSEI J., BERÉNYI I., JUHÁSZ Á., KERTÉSZ Á., MAROSI S., SCHWEITZER F.) vett részt.

Ugyancsak májusban fogadtunk egy finn diákcsoportot és előadásokkal (BASSA L., KOVÁCS Z., LŐCZY D.) segítettük szakmai programjuk megvalósítását.

Szeptemberben a dortmundi területi tervezők szakmai programjának biztosításában BERÉNYI I., BASSA L. és KOVÁCS Z. vállalt számottevő szerepet.

Magyar témájú disszertációk elkészítése céljából tartózkodtak hosszabb ideig (1-3 hónap) Magyarországon és vették igénybe konzulensi vezetésünket (BERÉNYI I. és CSEFALVAY Z.) D. JEANS, H. FISCHER és W. HORVATH.

2. Intézetünkben a következő munkatársak tartózkodtak hosszabb ideig külföldön, jórészt egyezményes tanulmányúton.

PÉCSI M. fél éves vendégprofesszori meghívásnak tett eleget a Bécsi Egyetemen.

KOCSIS K. jan. 29—febr. 2. között az Ungvári Egyetemen folytatott konzultációkat.

A Természetföldrajzi Osztály tagjai (KERTÉSZ Á., LŐCZY D., PÁRKÁNYI L.-NÉ, SZALAIL.) májusban 3 napot Grazban töltöttek, ahol az egyetemmel (O. NESTROY) közös talajeróziós projekt ütemtervét készítették el, kiválasztották és elhozták a digitalizálendő térképanyagot, tapasztalatcseréket folytattak és megtekintették a mérőállomásokat.

GALAMBOS J. májusban a SZUTA Földrajzi Intézetében a földrajzi információs rendszerek témakörében folytatott konzultációkat.

DÖVÉNYI Z. máj. 21—27. között Bulgáriában volt tanulmányúton.

CSEFÁLVAY Z. május-június folyamán kéthónapos tanulmányúton volt a bécsi Institut für Stadt- und Regionalforschung-ban, ahol Prof. E. LICHTENBERGER vendége volt. Ezt az alkalmat arra is felhasználta, hogy nyomdai munkálatokra előkészítse azt a kutatási anyagot, amely a budapesti városrekonstrukcióval és a lakás- és munkaerőpiac földrajzi vonatkozásaival kapcsolatos korábbi együttműködés eredménye. A 80 oldalas kéziratot a bécsi intézet kutatási tudósításában folyamatosan megjelenteti.

LÓCZY D. júniusban egyezményes cserekeret terhére 10 napot töltött az Ír Köztársaságban. Tapasztalatairól írt összefoglalóját I. folyóiratunk 165-173. oldalain.

SCHWEITZER F. júl. 24—aug. 20. között a kínai löszplatón végezhető terepbejárásos tanulmányokat.

LÓCZY D. ugyancsak Kínában tett 1 hónapos tanulmányutat, a Xi'ani Lösz- és Negyedkorkutató Laboratórium vendégként.

BALOGH J. és GEREI L. szept. 15—21. között a Lublini Egyetem Földrajzi Tanszékén a TL vizsgálati módszereket tanulmányozta.

GEREI L. és HAVAS F.-NÉ szept. 30—okt. 10. között Moszkvában és Novoszibirszkben löszkutatással kapcsolatos konzultációkat folytattak, egyezményes tanulmányúton és terepbejárás is részt vettek.

BASSA L. októberben Csehszlovákiában, decemberben a Szovjetunióban járt térképszerkesztés, magyarózó szövegek egyeztetése céljából.

LÓCZY D. októberben részt vett az ELTE és a Zágrábi Egyetem földrajzi tanszékeinek „horvát-magyar” szemináriumán.

PÉCSI M. okt. 28.—nov. 2. között Tallinban folytatott konzultációkat és tartott előadást.

GALAMBOS J. és BARANYI P. december folyamán akadémiai cserekeret terhére Vietnamban jártak, ahol GALAMBOS J. számos előadást is tartott.

KERTÉSZ Á. az említettekén kívül Darmstadtban és Palma de Mallorcán tartott előadást.

F) Funkcionális szervezeti egységek tevékenysége

1. *A Könyvtár—Dokumentációs Osztály* (SIMONFAI L.-NÉ oszt. vez., BÜKI B., NAGY J.-NÉ, TÁNCZOS S.-NÉ, GYURICS J.-NÉ) könyv- és térképvásárlásra kereken 138 ezer Ft-ot, nyugati folyóiratokra 256 ezer Ft-ot, magyar folyóiratokra 25 ezer Ft-ot fordíthatott. Az állomány év végén 64 689 leltári egység. A feldolgozásban naprakészek. Különösen a számítógépes adatbevitel érdemel említést. A kölcsönzés 1969 tétel volt (a helyben olvasás nélkül).

Hazai cserepartnereink a Földrajzi Értesítőn és a könyvtári kiadványokon (Repertóriumok, Gyarapodási jegyzékek) kívül az Elmélet—Módszer—Gyakorlat 49. és 51. kötetét kapták. Külföldre a Földrajzi Értesítőn kívül a *Studies in Geography in Hungary* 25. kötetét és a *Geographical abstracts from Hungary* 28. kötetét küldtük el (TÁNCZOS S.-NÉ).

A folyóirat dokumentáció csaknem teljes egészében számítógépre került. A dokumentátorok (NAGY J.-NÉ, NEMERKÉNYI A.-NÉ, SIMONFAI L.-NÉ) a kinyomtatott adatbeviteli űrlapot töltik ki, innen kerül gépre az anyag (BÜKI B.). A Magyar földrajzi folyóirat-repertórium 15. száma és a Földrajzi folyóirat-repertórium 30. száma teljes mértékben számítógéppel készült, az ISIS 2.3 és az XYWRITE 3 szövegszerkesztő programokkal. Egyre inkább előtérbe kerül a tárgyszókatalógus problémája, mivel a számítógép külön kezeli a szinonmákat és sokkal kötöttebb, meghatározottabb keretek között működik, mint azt az eddigi gyakorlat lehetővé tette. A tárgyszókatalógus „tervezetét” NAGY J.-NÉ készítette el, amit véleményezésre megküldtünk a kutatóknak.

Az adatbázisok feltöltése folyamatos (BÜKI B., SIMONFAI L.-NÉ, TÁNCZOS S.-NÉ); rekordjainak száma jelenleg: Földrajzi Értesítő 933, Földrajzi Közlemények 211, FKI munkatársainak publikációi 462, Magyar földrajzi folyóirat-repertórium 418, Földrajzi folyóirat-repertórium 396, Lösz-bibliográfia 643, Kandidátusi és doktori disszertációk 141.

A Lösz-bibliográfia konvertálása Venturára az eddigi kiegészítésekkel és módosításokkal elkészült (TÁNCZOS S.-NÉ). Az adatbázisokból rendszeresen tájékoztatunk külső és belső felhasználókat.

Elkészült az MTA Könyvtára és a KFKI Könyvtára által kifejlesztett egységes használatra ajánlott adatbeviteli űrlap, amely a könyvek katalogizálását szolgálja. Egyelőre kísérleti jelleggel alkalmazzuk, párhuzamosan a hagyományos módszerrel; ha megfelelőnek találjuk, a jövőben bevezetésre kerül. A betanításon részt vett BÜKI B., SIMONFAI L.-NÉ, TÁNCZOS S.-NÉ.

Eddigi számítógépes tevékenységünket az MTA Könyvtárának igazgatója írásban is elismeréssel nyugtázta.

A Kárpát-Balkán geomorfológiai bibliográfia 1989. évi anyagát elküldtük a megadott határidőre (NAGY J.-NÉ).

Elkészültek határidőre a *Bibliographie Géographie Internationale* számára a Földrajzi Értesítő és a Földrajzi Közlemények cikkeinek absztraktjai is (NEMERKÉNYI A.-NÉ).

NAGY J.-NÉ sok segítséget nyújtott az egyetemi hallgatóknak szemináriumi dolgozataik elkészítésében. Tapasztalata, szaktudása nagy előnyt jelent a tájékoztatásban.

Prospektusok készültek a magyar és idegen nyelvű könyvekről; így kívánjuk értékesítésüket elősegíteni (BÜKI B., SIMONFAI L.-NÉ).

Egyéb feladatok sorából említhetők a külföldi időszaki kiadványok reprintjeinek folyamatos ellenőrzése, központi földrajzi katalógus szerkesztése az OSZK bejelentések alapján, kötelepéldány beszolgáltatás, intézeti kiadványokból kiállítások rendezése, intézeti kiadványok árusítása és xeroxozás (300 800).

2. A *Kartográfiai Osztály* (KERESZTESI Z. oszt. vez., ENDRENYIE., EVERS K., JÁNOSSY K., KERESZTESI Z.-NÉ, MOLNÁR M., POÓR I., PORTÓRÓ L.-NÉ, TARPAY S.-NÉ) az Északi-féltéke paleogeográfiai atlasza (1. 7. Saját kezdeményezésű és egyéb kutatások 1.) kartográfiai terveinek (34 térképlapon a különböző méretarányú és vetületű szerzői tervek egységesítése és átszerkesztése) elkészítése, a tematikai anyag, névrajz és egyéb szerkesztési és kivitelezési utasítás megadása alapján befejezték a színes felületek és vonalak színének és raszterértékeinek előírását (31 térképlapon), majd a tisztázati rajzok színenként, színrebontra külön-külön asztronlonra készültek el. Ezt követte a rendkívül munkaigényes maszkkészítés, aztán megkezdődött a raszterkészítés és a névrajz előállítás, fényszedéssel és számítógépes szövegszerkesztéssel. Az atlasz összes térképének teljes névanyaga számítógépes szövegszerkesztéssel elkészült, továbbá készen van 12 térképmagyarázó számítógépes szövegszerkesztése.

Sok feladatot jelentett az Osztály számára 7 db intézeti kiadvány ábraanyagának elkészítése, műszaki szerkesztése, egyéb célokra is mintegy félszáz ábra és térkép kivitelezése, az intézeti kiadványok camera ready méretre fotózása, ívkiöltés szerinti fényképezése, aktuális fotómunkák végzése. A sokszorosított (nyomdai) feladat mintegy 500 oldal, 150-400 példányban.

3. A *Talaj- és Kőzetvizsgáló Laboratórium* (oszt. vez. GEREI L., munkatársak: BALOGHNÉ DI GLÉRIA M., HAVAS F.-NÉ, MAGOS M., REMÉNYI M.-NÉ) széles körű terepi felvételezést, mintavételezést, fizikai és kémiai anyagvizsgálatokat folytatott, önálló és más osztályokkal közös témákban sikeres kutatásokat végzett, OTKA és OMFB pályázati témákat fejezett be s számottevő szerepet vállalt az Intézet hazai és nemzetközi kapcsolatainak ápolásában.

Alaptevékenységi feladatként löszszelvények és fosszilis talajok fizikai, kémiai, ásványtani vizsgálatán kívül paleomágneses elemzésekre, mintavételre került sor. Egy „hegyilösz-szelvény” (Vöröstorony utca) 7 talajt tartalmaz. A szemcseösszetétel viszonylag egyenletes, a talajsztintekben az agyagfrakció felhalmozódása tapasztalható. 0,50—2,10 m közötti mélységben karbonátásványok nem fordulnak elő. Három megvizsgált barnalösz-szelvény közül egy pannóniai üledéksoron kialakult barnalösz, egy homokos barnalösz, egy pedig teraszkvácson kialakult vörösbarna lösz. Utóbbiban az erdőfolyamatot jól jellemzi a karbonátásványok teljes hiánya.

A „Kisméretű víztározók létesítése ökológiai körülményeinek és talajra való hatásának vizsgálata a Duna—Tisza közén” c. OMFB téma keretében javaslat készült új tározók telepítésére. Megállapítások:

- Szikes talajokon nem létesíthető kisméretű víztározó.
- A víztározókban lévő víz, ill. telepítés előtt a talajvíz minőségének vizsgálata szükséges. A vízminőségi normák szempontjából a DARAB K.—FERENCZ K. könyvében szerepelt adatok az irányadók.

- A nemszikes talajokon létesített víztározóból a kitermelt tőzeg homokjavításra felhasználható.

- Ha a víztározót haltenyésztési, vagy baromfityényszerzési célra kívánják felhasználni, speciális vízminőségi vizsgálatok szükségesek az „OVH Tőgazdaságok Tervezési Irányelvei - 1974” c. munka alapján.

Javaslat készült a kisméretű víztározók megfigyelő (monitoring) rendszerének kiépítésére is. Megállapítások:

- A vízminták vétele általában a nyári (július-augusztusi) hónapokban célszerű, mert ekkor a legtöményebb a só és szennyezőanyag szempontjából a tározó vize. Ha a víz ipari szennyezése vagy a sókoncentráció növekedése gyanítható, azonnali mintavétel és vízvizsgálat szükséges.

- A vízminőség romlása esetén különböző intézkedések tehetők, éspedig: a vízminőség javítása, jóminőségű vízzel való hígítással (ez akkor lehetséges, ha a közelben jóminőségű vizet tartalmazó vízkivételi lehetőség van: csatorna, kút stb.); a vízminőség javítása kémiai anyagokkal (ilyen pl. gipsz bekeverése az öntözővízbe a lúgosság csökkentésére); a szennyezőanyagok eltávolítása: ilyen — többek között — az olajfoltok perlitel való megkötése és kiemelése; javítás után célszerű a vízvizsgálatok ismétlése; ha a javítás hatástalan, a víztározó használatának időleges vagy végleges leállítása szükséges.

- Ha az öntözővíz, vagy a megemelkedett talajvíz nátriumsó-, ill. szódataralma nagy, szükségessé válhatnak a talaj szikesedését jelző vizsgálatok is. A határértékek a „Genetikus üzemi térképezés módszerkönyve” c. kiadványban (szerk.: SZABOLCS I., Orsz. Mezőgazd. Minőségvizsgáló Int. 1966) megtalálhatók.

A Talaj- és Kőzetvizsgáló Laboratórium 1990-ben összesen 3970 vizsgálatot és meghatározást végzett. Egy idegen nyelvű tanulmányt és egy jegyzetet publikáltak, 3 kézirat vár megjelenésre, 6 hazai és egy külföldi előadást tartottak és 2 szerződéses munkát fejeztek be sikeresen.

G) Igazgatás, ügyvitel

Az Intézet vezetősége, az Igazgatóság (PÉCSI M., MAROSI S., GALAMBOS J.), a Tudományos Titkárság (FARKAS R.-NÉ [májusig], SZABÓ J.-NÉ [októbertől], SZENTI E.-NÉ, TÁRKÁNYI L.-NÉ, VARGA GY.-NÉ, VÉNYIGE L.-NÉ), továbbá a Gazdasági Osztály és Gondnokság (DÁNIEL M. gazdasági vezető, FILISZÁR L.-NÉ, GLEMBÁ I.-NÉ, KAPLONYI P. [ápriliséig], NEMES J.-NÉ, STIPICH B.-NÉ) 1990-ben is sikerrel igyekezett az Intézet szellemi és anyagi kapacitását kamatoztatni, célszerűen koncentrálni. Az elmúlt évben is nagy figyelmet fordítottunk korszerű módszerek bevezetésére, eszközök alkalmazására, a kutatást szolgáló infrastruktúra fejlesztésére, ami hozzájárult ahhoz, hogy az év zárásával egyidejűleg az 1986-1990. évi középtávú tervünkben kitűzött célokat is sikerrel valósítottuk meg. (Az öt esztendő tevékenységéről összeállított beszámolóinkat külön tesszük közzé.)

Frisnyák Sándor: Magyarország történeti földrajza. - Tankönyvkiadó, Budapest, 1990. 212 old.

A közelmúltban látott napvilágot FRISNYÁK S.-nak, a Tankönyvkiadó gondozásában megjelent legújabb munkája „Magyarország történeti földrajza” címen. Az igen gazdagon illusztrált, reprezentatív kivitelezésű, jó szerkesztésű, színvonalas munka hézagpótló szerepet tölt be a hazai földrajzi szakirodalomban.

A 3000 példányban megjelent mű a földrajzszakos pedagógusok és tanárjelöltek kis könyvtárából nem hiányozhat, de a geográfia iránt érdeklődőknek is „kellemes” és hasznos olvasmányául szolgál.

A szerző széles körű irodalombázisra támaszkodik és áttekinti a történeti földrajzzal kapcsolatos állásfoglalásokat, főbb irányzatainak kialakulását és jelentősebb művelőinek munkásságát. Hangsúlyozza, hogy a 20. sz.-i magyar geográfiában a történeti földrajzot fontos, de nem önálló diszciplínaként értékelték, és a társadalom-(gazdaság)-földrajz részének tartották. Ez a szemlélet szinte a mai napig érvényesül. A szerző párhuzamot von a történeti földrajz feladatát illetően a geográfusok és a történészek értelmezése között. A régi felfogást szembeesíti az új nézetekkel, amelyek szerint a történeti földrajz a geotudományok rendszerében önálló tudomány szerepet tölt be. SOMOGYI S. pl. úgy definiálja, hogy „...a történeti földrajz az elmúlt időszakok olyan tájainak oknyomozó és magyarázó leírását adja, amelyben már ott élt és hatott az emberi társadalom is.”

FRISNYÁK S. könyve a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán 1988-89-ben tartott előadássorozatának összefoglalása. A munka célja a szerző megfogalmazása szerint az, hogy a rendelkezésre álló irodalmi és statisztikai források, a 18-19. sz.-i térképek és más tárgyi dokumentumok alapján olyan fejlődésképet vázoljon fel, amelynek központi tényezője az ember, a földrajzi környezetet átalakító és a természeti erőforrásokat racionálisan hasznosító társadalom. A munka időkeresztnetszete a honfoglalástól 1945-ig tart, térbeli kerete pedig a mindenkori országhatár.

A könyv az általános eligazítást és bevezetést szolgáló előszó után hat — kronológiailag egymást követő — nagyobb fejezetből áll, s a mához közeledve, érthető okok miatt nagyobb részletességű elemzést tartalmaz.

Az első egység a korai feudalizmus időszakát (10-13. sz.) öleli fel, de ezen belül külön kimunkálta a bányaipart és a kohászatot az államalapítástól a 16. sz. közepéig. Külön egység taglalja a virágzó és a kései feudalizmus korát, s információ-gazdagságával tűnik ki a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet elemzése.

Jól sikerült, fajsúlyos fejezete a munkának a magyar gazdaság tőkés átalakulásának bemutatása. Ennek az egységnek a tagolása is megkönnyíti az olvasónak a tájékozódást. Az utolsó egység az 1918 és 1945 közötti időszak geográfiai kérdéseit ecseteli.

Az egész könyvet korszerű, komplex földrajzi szemlélet, az ok-okozati összefüggések feltárása és a szemléletességre való törekvés hatja át.

ABONYINÉ PALOTÁS JOLÁN